

Sb. 383. Tillaga til þingsályktunar [199. mál]

um skipulag byggðamála og auknar ráðstafanir til hagkvæmrar byggðaðróunar.

Flm.: Lárus Jónsson, Matthías Bjarnason, Pálmi Jónsson, Sverrir Hermannsson, Steinþór Gestsson, Jón Árnason, Oddur Ólafsson, Ellert B. Schram, Pétur Sigurðsson.

Alþingi ályktar að gera auknar ráðstafanir til þess að vinna gegn óeðlilegri röskun byggðar í landinu og telur, að nauðsynlegt sé að marka nýja og ákveðnari heildarstefnu í byggðamálum í framhaldi af þeim aðgerðum, sem þegar hefur verið ráðizt í.

Alþingi telur, að þessu markmiði verði bezt náð með því að vinna þegar í stað að eftirfarandi:

1. Að lögum um Stjórnarráð Íslands verði breytt á þann veg, að eitt ráðuneyti annist yfirstjórn byggðamála, og sett löggjöf um skipulag þeirra.
2. Í þeirri löggjöf verði ráðuneytinu m. a. falin eftirgreind verkefni:
 - a) að halda áfram könnun á félagslegum og efnahagslegum orsökum og afleiðingum áframhaldandi byggðaröskunar;
 - b) að gera ríkisstjórn og Alþingi grein fyrir áhrifum þeirrar almennu stefnu í efnahagsmálum, sem uppi er hverju sinni, á þróun byggðar í landinu;
 - c) að hafa yfirstjórn á áframhaldandi byggðaáætlunargerð í samráði við landshlutasamtök sveitarfélaga og aðra aðila og samræma stefnu stjórnvalda eðlilegum byggðamarkmiðum í atvinnumálum, menningarmálum, félags- og samgöngumálum.
3. Sett verði í samráði við sveitarstjórnarmenn lög um landshlutasamtök sveitarfélaga, sem kveði á um verkefni samtakanna í byggðamálum og tryggi rétt þeirra til áhrifa á þau í samráði við ríkisvaldið. Jafnframt verði hinum einstöku sveitarfélögum ætlaður stærri hlutur í skatttekjum hins opinbera og fleiri og afmarkaðri verkefni.
4. Sett verði lög og reglugerð um byggingu og rekstur þjónustumiðstöðva á vegum ríkisins og landshlutasamtaka sveitarfélaga og annarra aðila, þar sem deildir ríkisstofnana og skrifstofur landshlutasamtakanna geti starfað saman og samræmt starfsemi sína.
5. Lögum um Húsnæðismálastofnun ríkisins verði breytt þannig, að jöfnuður verði á fyrirgreiðslu milli byggðasvæða landsins og húsnæðismálin skipulögð þannig, að þau verði hvati til hagkvæmrar byggðaðróunar.

6. Lög um Byggðasjóð og aðra stofnlánasjóði verði endurskoðuð og breytt þannig, að Byggðasjóður veiti sérstaklega lán og aðra fyrirgreiðslu til fyrirtækja í þeim landshlutum, sem eiga við mestan byggðavanda að stríða, til viðbótar almennum stofnlánunum annarra sjóða.
7. Tekjur Byggðasjóðs verði auknar og stefnt að því, að þær verði ekki lægri í heild en sem svarar 2% af árlegum tekjum ríkissjóðs.
8. Ráðuneytið kanni kosti þess að koma á samstarfi um vöruflutninga, innflutnings- og sölumál fyrirtækja á landsbyggðinni.
9. Ráðuneytið skal í samráði við landshlutasamtök sveitarfélaga og önnur stjórnvöld beita sér fyrir því að gera eftirfarandi ráðstafanir til eflingar úrvinnslu- og þjónustugreina á landsbyggðinni, jafnframt því sem unnið er að uppbyggingu hinna hefðbundnu atvinnuvega:
 - a) að tekið verði fullt tillit til byggðaþróunar við gerð og framkvæmd iðnþróunaráætlunar, sem unnið hefur verið að;
 - b) að skipulagi raforkuöflunar og dreifingu verði þannig hagað, að næg, örugg og ódýr orka verði til staðar í öllum landshlutum, m. a. til stóriðju og húsa-hitunar;
 - c) að tekið sé tillit til efnahagslegs og félagslegs ávinnings þess fyrir þjóðarbúið í heild að velja stórfyrirtækjum stað á landsbyggðinni og stuðla að því, að slík fyrirtæki rísi þar, sem hagkvæmast er fyrir þjóðarheildina;
 - d) að sett verði lög og reglur um byggingu og rekstur iðnaðarhúsnæðis til útleigu eða endursölu á landsbyggðinni;
 - e) að hraðað verði ákvörðun um dreifingu opinberra stofnana og fyrirtækja um landið.

Greinargerð.

Mikilvæg þáttaskil eru nú í byggðamálum landsins. Á höfuðborgarsvæðinu býr nú rúmlega helmingur þjóðarinnar og um 60% á Reykjavíkur/Reykjanesvæðinu. Aldursskiptingu þjóðarinnar er jafnframt þann veg háttáð, að miklu fleira og fjölmenntaðra ungt fólk mun koma til starfa og velja sér búsetu í landinu á þessum áratug en nokkru sinni fyrr. Þessar tímamótastaðreyndir hafa í för með sér vaxandi hættu á brottflutningi fólks af landsbyggðinni og jafnframt aðflutningum til höfuðborgarsvæðisins, einkum ef öll stórfyrirtæki rísa þar eða í grenndinni og meiri háttar opinberar framkvæmdir aðallega skornar niður á landsbyggðinni í því skyni að sporna við verðbólgu. Við þetta færi fólksfjöldi á höfuðborgarsvæðinu verulega fram úr helmingi þjóðarinnar á næstu árum. Afleiðingarnar yrðu augljóslega sívaxandi sjálfkrafa misþróun byggðar í landinu, þrátt fyrir félagslega og efnahagslega óhagkvæmni þeirrar framvindu mála, sem yrði illeysanlegur vandi, þegar fram í sækir.

Meginmarkmið okkar flutningsmanna framangreindrar tillögu til þingsályktunar er að vekja athygli þings og þjóðar á þessum miklu þáttaskilum, sem nú eru í byggðaþróun landsins, og hversu alvarlega horfir um eitt mikilvægasta félagslega og efnahagslega viðfangsefni þjóðarinnar allrar. Um leið viljum við leggja fyrir þingið beinar tillögur um endurskipulagningu byggðastarfsemi í landinu í heild og ráðstafanir, sem unnt væri að grípa til svo til fyrirvaralaust án undangenginna umfangsmikilla og tímafrekra athugana, vegna þess að veruleg þekking og reynsla er fyrir hendi um marga þætti málsins, og raunar eru margar þessar tillögur ekki nýjar af nálinni, eins og fram mun koma nánar síðar í þessari greinargerð.

Aðgerðir þessar felast að mikilvægu leyti í endurskoðun laga og setningu nýrra. Okkur þótti rétt að athuguðu máli að fara þá leið að setja fram í almenntri þingsályktun heildarhugmyndir okkar um nauðsynlegar lagabreytingar og gera grein fyrir mikilvægi áframhaldandi heildarátaks í byggðamálunum, þannig að þingheimur gæti tjáð sig um hugmyndir okkar í samhengi, en að sjálfsögðu munum við freista þess að bera fram frumvörp um þessi efni síðar.

Tillögur okkar eiga sér sammerkt, að framkvæmd þeirra kæmi í eðlilegu framhaldi af þeim nýju vinnubrögðum og byggðastefnu, sem tekin var upp á síðasta áratug með gerð byggðaaætlana. Við þær aðstæður, sem þá ríktu, kreppti skórin fyrst og fremst í samgöngu- og atvinnumálum í þeim landshlutum, þar sem byggðavandinn var mestur vegna brottflutnings fólks, þ. e. a. s. á Vestfjörðum, Norðurlandi og Austfjörðum. Því var brýnt að hefjast þar handa um skipulegar umbætur á þessum sviðum, og hefur verulega áunnizi, eins og kunnugt er. Við núverandi aðstæður er hins vegar brýn þörf á að hyggja að því, að byggðasjónarmið séu höfð í huga á miklu fleiri sviðum. Þar má m. a. benda á húsnæðismál og heilbrigðisþjónustu, jafnframt því sem sjálfsgagt er að halda áfram gerð byggðaaætlana, sem hafin var á síðasta áratug. Við þetta eru tillögur okkar miðaðar, en að auki er lagt til, að bryddað verði á ýmsum nýjungum, sem reynsla er komin á í nágrannalöndunum, en þar hafa byggðamál verið mjög ofarlega á baugi á síðari árum við hlið umhverfis- og náttúruverndarmála og umfangsmikil lagasetning átt sér þar stað hin allra síðustu ár, m. a. í Noregi og Svíþjóð.

Skilgreining byggðavandans:

Byggðavandinn er eitt mikilvægasta félagslega og efnahagslega viðfangsefni þjóðarinnar. Hann felst ekki síður í aðflutningi fólks til höfuðborgarsvæðisins (átt er við Reykjavík, Hafnarfjörð, Kópavog, Seltjarnarnes, Mosfellshrepp, Garðahrepp og Bessastaðahrepp) og óhagkvæmri hraðstækkun þess en brottflutningi fólks af landsbyggðinni og beinni og hlutfallslegri fækkun fólks í heilum landshlutum.

Áframhaldandi byggðaröskun hefur í för með sér félagslega og efnahagslega verðmætafórni bæði á höfuðborgarsvæðinu og landsbyggðinni. Fólksfjöldi er nú orðinn svo mikill í höfuðborgarþéttbýlinu, að ótvírætt þarf að ráðast í kostnaðarsamar framkvæmdir til þess að leysa vanda áframhaldandi hraðstækkunar þess. Sem dæmi má nefna, að hraða þyrfti vegna aðflutninga dýrum framkvæmdum í samgöngukerfi og umhverfismálum svæðisins. Þar er m. a. um að ræða hliðstæðar framkvæmdir og hraðbrautargerð yfir Kópavogsháls, sem er fylgífiskur hinnar miklu þéttbýlismyndunar, sem þegar er orðin. Halda þarf áfram að gera hliðstæðar ráðstafanir, byggja brýr yfir umferðarhnúta, koma í veg fyrir mengun vegna frárennsla o. s. frv. Byggingarland á höfuðborgarsvæðinu verður hlutfallslega dýrara, þegar það dreifist yfir stærra svæði, og er auk heldur að verða mjög takmarkað.

Líkur benda því til, að það verði sífellt kostnaðarsamara í beinum peningum — þótt miðað sé við fast verðlag — að stækka Reykjavíkursvæðið og því þjóðhagslega óhagstætt að gera það umfram nauðsyn á næstu árum og áratugum. Á það er einnig að líta, að á Reykjavíkursvæðinu er þegar risin öflug höfuðborg, sem gegnir prýðilega því hlutverki að vera miðstöð þjóðlífsins.

Í þessu sambandi er skylt að geta þess, að hér er ekki um neitt einstakt fyrirbrigði að ræða um höfuðborgarsvæðið á Íslandi. Viðtækar umræður hafa farið fram um þetta efni erlendis, þ. e. a. s. hvenær reikna má með því, að þéttbýlismyndun fari að kosta sífellt meira á hvern viðbótaríbúa, eftir því sem viðkomandi borg stækkar. Evrópuráðið hefur m. a. haldið sérstaka ráðstefnu um þetta mál með þátttöku Íslendinga. Í íslenzku skýrslunni komu fram gild rök, sem benda í þá átt, sem fjallað er um hér að framan. Á hinn bóginn komst ráðstefnan ekki að neinni algildri niðurstöðu um, við hvaða mannfjöldastig óhagkvæmni frekari stækkunar færi að koma í ljós og aukast, þar sem aðstæður milli landa eru breytilegar og samanburður ákaflega flókinn. Flestir eru þó sammála um, að hér sé við vandamál að etja, sem of litill gaumur hafi verið gefinn til þessa, einkum þegar tillit er tekið til mengunar og umhverfisvandamála þéttbýlismyndunarinnar, en um þau efni hafa m. a. birzt athyglisverðar greinar í tímariti Alþjóðabankans, Finance and Development.

Árið 1969 kom út skýrsla, sem unnin var af byggðaaætlanaeild Efnahagsstofnunarinnar. Skýrslan var gerð vegna Norðurlandsáætlunar og nefnist Mannfjölda-

þróun og almenn byggðastefna á Norðurlandi (Efnahagsstofnunin, ágúst 1969). Í skýrslunni eru settar fram niðurstöður af könnun á mannfjöldaþróun hinna ýmsu byggðasvæða á öllu landinu. Gerð er grein fyrir horfum í þessu efni til 1985 á ákveðnum forsendum. Hér er um að ræða að skilgreina umfang byggðavandans í mannfjöldatölum fram í tímann á traustustu fáanlegum forsendum. Meginniðurstaðan varð sú, að fjölgun á Reykjavíkur/Reykjanesvæðinu áratugina 1965-1985 var áætluð 62 300 manns, en á öllum öðrum byggðasvæðum landsins einungis 19 100 manns, og var þá gert ráð fyrir í forsendum spárinnar, að hlutfallslega jafnmargt fólk flyttist milli byggðasvæða og árin 1960-1965. Um þessa niðurstöðu segir orðrétt í skýrslunni: „Þessi þróun hefði í för með sér þær kröfur til atvinnuveganna á Reykjavíkur/Reykjanesvæðinu, að veita þyrfti þar 60% fleira starfsfólki vinnu árið 1985 en 1965. Þ. e. 26 000 manns, ef allir aldursflokkar flyttust jafnt, auk verulegra þrýstingsáhrifa í húsnæðismálum og opinberum framkvæmdum. Hins vegar mundi atvinnumannafllinn einungis aukast um 8 000, eða 26%, á öðrum byggðasvæðum í landinu með tilheyrandi hægfara þróun þeirra að öðru leyti. Slík þróun mundi síðan leiða til enn þá örari aukningar á Reykjavíkur/Reykjanesvæðinu eftir 1985 og meiri stöðunvar á öðrum byggðasvæðum.“ (Sá kafli skýrslunnar, sem fjallar um þróun mannfjölda og atvinnumannaflla á öllu landinu, fylgir hér sem fskj. I.)

Þessar niðurstöður merkja — hvað sem annars má segja um nákvæmni spárinnar. að húast má við því, að 75% fjölgunar þjóðarinnar setjist að á Reykjavíkur/Reykjanesvæðinu næstu áratugi, og þar með vaxandi misvægi fyrirjáanlegt í lengri framtíð, miðað við. að svipaðir flutningar haldi áfram í landinu og voru til skamms tíma, sé ekki gripið til nýrra úrræða til þess að hafa áhrif á byggðapróunina. Samkvæmt framansögðu um aukinn kostnað samfélagsins af hraðstækkun höfuðborgarsvæðisins er ljóst, hvað sem öðru líður, að hér er um alvarlega og dýra framvindu að ræða fyrir þjóðarheildina.

Um áhrif brottflutningsins af byggðasvæðum úti um land er ekki ástæða til að fjölyrða, þar sem sá þáttur er tíðræddari hér á landi og auðvelt að koma auga á þá vannýtingu mannvirkja og auðlinda þjóðarinnar. sem hann hefur í för með sér. Ástæða er þó til að undirstrika. að heildarmannfjöldaþróun í viðkomandi landshluta skiptir höfuðmáli, og því er rétt að stuðla sérstaklega að vexti þeirra staða. sem bezt eru fallnir til vaxtar, jafnframt því sem önnur byggðarlög eru studd eftir mætti. Ástæðan fyrir því. að mestu máli skiptir, að fólki fjölgi eðlilega á hverju byggðasvæði í heild, er sú, að uppbygging mikilvægra málaflokka er miðuð að verulegu leyti við fólksfjölda á stórum svæðum. Þar má til nefna heilbrigðis- og skólamál, samgöngumál o. fl.

Byggðavandinn er þannig í eðli sínu margbrotinn. Þar er um margvíslega vitarhringsverkun að ræða. en í stórum dráttum er hann tvíefldur. Hann veldur þjóðfélaginu kostnaði bæði á höfuðborgarsvæðinu og á landsbyggðinni. Lausn hans færir því þjóðarbúinu tvíefldan félagslegan og efnahagslegan ávinning í stað þess kostnaðar. sem í er lagt til þess að stuðla að jafnri byggðapróun. Í raun réttir þer að líta á slíkan kostnað sem arðbæra fjárfestingu. sem kemur í veg fyrir stórfelldan og illsýsanlegan vanda í framtíðinni, ef rétt er á haldið.

Þáttaskil byggðapróunarinnar:

Eins og áður er að vikið. eru nú mikilvæg þáttaskil í byggðapróun landsins. Á höfuðborgarsvæðinu býr nú þegar rúmlega helmingur þjóðarinnar. Áframhaldandi aðflutningar nú til höfuðborgarsvæðisins hefðu í för með sér sivaxandi, sjálfkrafa misþróun höfuðborgarsvæðis og annarra landshluta. Aldursskiptingu þjóðarinnar er þann veg háttáð, að miklu fleira og fjölmenntaðra ungt fólk velur sér búsetu og starf á þessum áratug en nokkru sinni fyrr. Um 40 000 Íslendingar verða tvítugir á áratugnum 1971-'80. (Sjá nánar fylgiskjal II). Vitað er, að hlutfallslega fleiri úr þessum hópi hafa sérmenntun eða afla sér hennar. Þetta hefur það í för með sér m. a.,

að aukinn fjöldi ungs fólks mun velja sér starf í úrvinnslu- og þjónustugreinum og velja sér búsetu í félagslega þróuðu umhverfi. Til viðbótar þessu er á að líta eftirfarandi atriði, sem hafa í för með sér stórauðna hættu á vaxandi byggðaröskun:

- a) Atvinnuvegir utan Reykjavíkur/Reykjanesvæðis eru einhæfir, og horfur eru á mikilli áframhaldandi framleiðniaukningu í landbúnaði og sjávarútvegi, þannig að framleiðsla þeirra hefðbundnu bjargræðisvega landsbyggðarinnar mun aukast verulega án viðbótarvinnuafis að marki.
- b) Á landsbyggðinni er jafnan við sérstæð húsnæðisvandamál að etja. Fólk flytur þangað ógjarnan, ef það þarf að hefja búsetu með því að koma upp yfir sig húsnæði. Aftur á móti kaupa ýmsir úr strjálbýlinu íbúðir á Reykjavíkursvæðinu, jafnvel löngu áður en þeir flytjast þangað.
- c) Mismunur á aðstöðu til heilbrigðisþjónustu, menntunar, menningarlífs og samgangna er augljós milli höfuðborgarsvæðisins og landsbyggðarinnar.
- d) Rík tilhneiging er til að velja stórfyrirtækjum og opinberum stjórnsýslustofnunum stað á höfuðborgarsvæðinu.
- e) Hætt er við, að stjórnvöld gripri til niðurskurðar á framkvæmdum á landsbyggðinni í þeirri viðleitni að hamla gegn verðbólgu. Þótt þensluáhrif framkvæmda á Suðvesturlandi ráði úrslitum um þann þátt verðbólguvandans og niðurskurður framkvæmda á landsbyggðinni geti beinlínis haft öfug áhrif.

Framangreindar staðreyndir sýna glögglega, hver hættu er á ferðum í byggðarþróun landsins, einkum þegar það er haft í huga, að á höfuðborgarsvæðinu býr nú rúmlega helmingur þjóðarinnar og áframhaldandi byggðaröskun hefur í för með sér, að einungis eðlileg fjölgun þar veldur því, að fólksfjöldi þar fer í síauknum mæli fram úr öllum öðrum byggðum landsins. Veruleg hættu er af þessum sökum á því, að verði ekki griprið myndarlega í taumana nú, færast byggðavandinn inn á óviðráðanlegar brautir næstu ár með þeim óhagkvæmu efnahagslegu og félagslegu afleiðingum, sem hér hafa verið raktar að framan.

Athugasemdir við einstakar tillögugreinar.

1. Ráðuneyti byggðamála.

Lausn byggðavandans í landinu er mjög sérstætt og margbrotið verkefni, sem gripur inn í flest svið þjóðlífsins. Ef hægt á að vera að móta heillega byggðastefnu og framkvæma hana, er því augljóst, að haga þarf skipun stjórnsýslu hins opinbera þannig, að til sé aðili, sem hefur öll byggðamál á sinni könnu. Að öðrum kosti er hætt við, að samræmd byggðasjónarmið gleymist, t. d. í hinni eilífu glímu við verðbólguþrauginn. Í mörgum nágrannalandanna eru viðamiklar stofnanir, sem starfa að byggðamálum, auk þess sem löggjöf á þessu sviði er miklum mun lengra á veg komið en hér á landi. Margar stofnanir fara með þessu mál í sumum löndunum, og er það verkefni ráðuneyta að samræma störf þeirra, þegar svo er ástætt. Sem dæmi um stærð þessara stofnana má nefna, að um 200 manna stofnun vinnur að byggðamálum í Norður-Skotlandi fyrir Hálöndin og eyjarnar, en þar búa um 280 000 manns.

Vegna allra aðstæðna, sem hér eru heima fyrir, er þó rétt að sniða sér stakk eftir vexti í stjórn byggðamálanna, þrátt fyrir félagslegt og efnahagslegt mikilvægi málsins. Því er hér lagt til, að í lögum um Stjórnarráð Íslands verði kveðið á um, að sérstakt ráðuneyti annist yfirstjórn byggðamálanna og þau verkefni, sem um getur í 2. tölulið tillögunnar.

Á sínum tíma var starfandi svonefnd byggðaaætlanadeild í Efnahagsstofnuninni. Skv. núgildandi lögum um Framkvæmdastofnun ríkisins starfar þar engin slík deild, og horfið var að því ráði, að stjórn þeirrar stofnunar annaðist Byggðasjóð. Því er við núverandi aðstæður enginn aðili í stjórnkerfinu, sem hefur það verkefni að hafa heildaryfirsýn yfir alla þætti byggðamálanna og yfirstjórn þeirra.

Engin heildarlöggjöf er til hér á landi um byggðamál, eins og í nágrannalöndunum. Á nauðsyn þess að setja slíka löggjöf er m. a. bent í skýrslu Efnahagsstofnunarinnar (ágúst 1969) um atvinnumál á Norðurlandi. Þar er m. a. bent á, að í þá löggjöf ætti að setja ákvæði um gerð byggðaáætlana, tengsl landshlutasamtaka sveitarfélaga við þá áætlunargerð, skiptingu landsins í byggðasvæði og hlutverk Atvinnuþróunarsjóðs (nú Byggðasjóðs) í fjármögnun þessara áætlana og samræmingu þeirra við aðrar efnahagsáætlanir. Að auki virðist einsætt, að sett séu fram almenn markmið í byggðamálum í þessari löggjöf og hvernig vinna ætti að þeim, a. m. k. hvernig skipulagi stjórnsýslunnar skuli háttáð til þess að ná settum markmiðum.

2. Meginverkefni ráðuneytis byggðamála.

Í öðrum tölulið tillagnanna kemur skýrt fram, hver skuli vera meginverkefni byggðaráðuneytis, og er það raunar ljóst af þeim, hversu rík nauðsyn er á, að til sé sérstakur aðili í stjórnkerfinu, sem eigi að annast þessi verkefni, ef taka á byggðamálin raunhæfum tókum. Flest þessi verkefni eru þess eðlis, að þau verða alls ekki unnin í eitt skipti fyrir öll af nefnd, heldur verður að koma til frambúðaraðili, sem endurmetur sífellt allar aðstæður á sviði byggðamálanna og gerir tillögur um ráðstafanir til lausnar vandans.

Lagt er til, að meðal meginverkefna ráðuneytisins sé að halda áfram könnun á félagslegum og efnahagslegum afleiðingum áframhaldandi byggðaröskunar. Verulegt starf var unnið á þessu sviði við gerð þeirra byggðaáætlana, sem áður er minnt á, einkum Norðurlandsáætlunar, en við gerð hennar fór fram heildarmat á horfum um mannfjöldapróun á öllu landinu miðað við ríkjandi aðstæður, eins og áður er gerð grein fyrir. Þessa athugun þarf m. a. að endurskoða í ljósi nýrra aðstæðna hverju sinni. Með því fæst fram á traustustu tiltækum forsendum umfang byggðavandans í mannfjöldatölum, sem búast má við í nánustu framtíð. Hér er um að ræða ákaflega mikilvæga viðmiðun fyrir stjórnvöld, þegar þau móta byggðastefnu sína og ákveða, hversu miklu þau vilja kosta til að leysa byggðavandann. Frekari rannsóknir þurfa auðvitað að fara fram á orsökum og afleiðingum byggðaröskunar í landinu, en hér er bent á þetta sem dæmi um þýðingarmikinn þátt, sem þarf sífellt að vera í endurskoðun hjá ákveðnum aðila.

Eitt mikilvægasta verkefni ráðuneytisins er að samræma almenna efnahagsstefnu þeim markmiðum í byggðamálum, sem stefnt er að. Eins og kunnugt er, hefur verið við að glíma sífelldan verðbólguvanda hér á landi síðustu áratugi. Stundum hafa úrræði til þess að draga úr verðbólguhættu algjörlega stangast á við þau markmið, sem stjórnvöld hafa í byggðamálum, a. m. k. í orði kveðnu. Þetta hefur m. a. verið mjög áberandi við fjárlagaafgreiðslu og stjórn ríkisfjármála s. l. tvö ár, en beitt hefur verið beinum og óbeinum niðurskurði á opinberum framkvæmdum þessi ár, sem bitnað hefur með miklum þunga á byggðarlögum, sem eiga við byggðavanda að etja. Slík úrræði geta þvert á móti haft aukin verðbólguáhrif, auk þess sem þau ganga þvert á eðlileg byggðamarkmið. (Sjá nánar þar sem rætt er um húsnæðismál, tölugr. 5.)

Á síðustu árum hafa menn víða erlendis rætt í vaxandi mæli um það fyrirbrigði, að verðbólga á oft upptök sín á ákveðnum stöðum eða byggðasvæðum í viðkomandi löndum, og þaðan síast svo þrýstingsáhrifin út um allt hagkerfi þjóðarinnar. Á þessu hafa ekki farið fram, svo að okkur flm. sé kunnugt, hlutlægar athuganir hér á landi, en vítað er, að margvísleg verðbólgueinkenni eru meira áberandi á höfuðborgarsvæðinu en víðast annars staðar á landinu. Því er niðurskurður á opinberum framkvæmdum á veikustu byggðasvæðum landsins fráleitt aðgerð gegn verðbólgu. Eitt þýðingarmesta verkefni byggðaráðuneytis er að kanna þessa hlið málsins og láta Alþingi og öðrum stjórnvöldum í té upplýsingar, sem geta orðið grundvöllur raunsærri almennrar efnahagsstefnu, um leið og byggðamarkmið eru höfð í huga.

Síðar er rætt um samræmingu almennrar stefnu í húsnæðismálum eðlilegum markmiðum í byggðamálum. Þörfin á þessu í heilbrigðis-, samgöngu- og skólamálum er svo augljós, að óþarft er að fjölyrða nánar um þau efni hér.

3. Hlutverk landshlutasamtaka sveitarfélaga.

Í 3. tölulið tillagnanna er bent á, að setja þurfi löggjöf um landshlutasamtök sveitarfélaga. Þótt fyrrgreind heildarlöggjöf um byggðamál verði sett, þarf að ákvarða margvísleg fleiri efni um landshlutasamtök sveitarfélaga en hlutverk þeirra í byggðaðróunarstarfi. Á hinn bóginn þarf að vinna allt slíkt byggðaðróunarstarf í nánú samráði við heimamenn. Þess vegna er nauðsyn, að skýr ákvæði séu um hlutverk samtakanna á því sviði, annaðhvort í lögum um þau sjálf eða í heildarlöggjöf um byggðamál.

Eins og kunnugt er, hafa sveitarfélögin vegna eigin frumkvæðis stofnað með sér samtök í öllum landsfjórðungum. Löggjafinn hefur enn ekki markað þessum samtökum ákveðin verkefni í stjórnsýslukerfi landsins, hvorki í byggðamálum né á öðrum sviðum. Hér er um brýnt verkefni að ræða, sem hraða þarf, en vinna verður í nánú samstarfi við samtökin sjálf og Samband isl. sveitarfélaga. Jafnframt þessu þarf að hraða ákvörðunum um verkefnaskiptingu ríkis og sveitarfélaga, og er óþarft að fjölyrða um þann lið þessarar tillögunnar.

4. Þjónustumiðstöðvar á landsbyggðinni.

Í tillögunnr. 4 er sett fram sú hugmynd, að komið verði á fót stjórnsýslumiðstöðvum á landsbyggðinni, þar sem ýmsar deildir ríkiskerfisins, t. d. frá vegagerð, menntamálum, hafnamálum, heilbrigðismálum o. fl., starfi saman í sama húsnæði og í samstarfi við landshlutasamtök sveitarfélaga svo og aðra aðila, sem þær kunna að óska. Rétt er að benda á, að hér yrði fyrst og fremst um að ræða hagræðingu, því að gert er ráð fyrir, að ýmsir þessir aðilar hafi starfsemi viðs vegar um landið. Spurningin er því nánast sú að hverfa frá því, að þessir aðilar starfi óskipulega í dreifðu húsnæði, en þeim þess í stað valinn staður undir einu þaki. Kostnaður ætti því ekki að vera verulegur fram yfir það, sem hlytist hvort sem er. Ávinningur af þessu fyrirkomulagi er á hinn bóginn augljós. Þannig væri auðvelt að koma á skipulegu samstarfi þessara aðila og samtaka sveitarfélaga og skoðana-skiptum um úrlausn ýmissa framfaramála viðkomandi landshluta. Þá yrði augljóslega miklu auðveldara fyrir allan almenning að afla sér upplýsinga í slíkum miðstöðvum og fá þá fyrirgreiðslu, sem þessir aðilar eiga að láta í té, sem er ákaflega þýðingarmikill kostur.

Eðlilegast sýnist að koma þessu í kring með löggjöf, sem þyrfti að undirbúa af hinu opinbera í samvinnu við landshlutasamtökin.

5. Húsnæðismál.

Við þær aðstæður, sem nú ríkja í þjóðfélaginu, þegar góðæri er og næg atvinna, eru húsnæðismálin að öllum líkindum sá Þrándur í Götú jafnrar byggðaðróunar, sem einna mestu skiptir. Fólk á landsbyggðinni heldur áfram að festa kaup á íbúðarhúsnæði á höfuðborgarsvæðinu, jafnvel löngu áður en það ætlar að flytjast þangað. Ástæðan er sú, að reynslan sýnir, að þar hækkar húsnæði meira í verði en annars staðar á landinu. Kaup íbúðarhúsnæðis á höfuðborgarsvæðinu eru þannig talin örugg og ábatasöm fjárfesting, líkt og hlutabréf traustra fyrirtækja erlendis. Þetta hvetur fólk hvarvetna á landinu til íbúðakaupa á höfuðborgarsvæðinu og eykur tilhneingingu til flutninga þangað. Þessi „aukaeftirspurn“ eftir húsnæði frá fólki á landsbyggðinni hefur auðvitað áhrif til verðhækkunar húsnæðis á höfuðborgarsvæðinu. Hér er því um vítahring að ræða, sem er þjóðfélaginu óhagkvæmur og

kyndir sjálfkrafa undir verðbólgu. Í þessu sambandi er rétt að undirstrika, að niðurskurður á opinberum framlögum til verklegra framkvæmda á landsbyggðinni getur einmitt leitt til vonleysis um framtíð viðkomandi staða og meiri eftirspurnar fólks af landsbyggðinni eftir íbúðarhúsnæði á Reykjavíkursvæðinu og þannig þrýst á verð þar til hækkunar og auknar opinberar framkvæmdir. Því ætti að vera ljóst, að slík aðferð til þess að hamla gegn verðbólgu getur leitt til hins gagnstæða, jafnframt því sem byggðaröskun eykst við slíkar aðgerðir.

Hyggist fólk á hinn bóginn flytjast frá höfuðborgarsvæðinu til annarra staða á landinu, er hið öfuga uppi á teningnum. Komi það sér sjálft upp húsnæði, getur það gengið að því visu, að verð þess hækkar minna en sambærilegrar íbúðar á höfuðborgarsvæðinu, og vilji það flytjast aftur til höfuðborgarsvæðisins, verður það að láta sér nægja minna húsnæði eða leggja fram verulegt fé til kaupa á sams konar íbúð og það bjó í á landsbyggðinni. Í sumum tilvikum getur húsnæðið auk heldur verið illseljanlegt, jafnvel fyrir mjög lágt verð. Leiguhúsnæði er víða nær ófáanlegt utan höfuðborgarsvæðisins, þannig að ljóst er, að fólk, sem gjarnan vildi flytjast, a. m. k. um stundarsakir til reynslu, á landsbyggðina, stendur frammi fyrir illeysanlegum vanda. Ríkjandi aðstæður í húsnæðismálum hvetja því verulega til flutninga fólks til höfuðborgarsvæðisins, en draga úr eða hindra með öllu möguleika á gagnstæðum flutningum út á land.

Við þessar almennu neikvæðu aðstæður í húsnæðismálum fyrir eðlilega byggðapróun bætist, að ýmis skilyrði fyrir lánveitingum Húsnæðismálastofnunar ríkisins eru mjög óhagstæð húsgjendur á sumum byggðasvæðum landsins, og jafnframt, að eini staðurinn á landinu, þar sem íbúðarhúsnæði er byggt í stórum stíl með opinberu framtaki og fáanlegt með mjög hagstæðum kjörum, er einmitt á höfuðborgarsvæðinu. Ljóst er því, að brýn þörf er á að endurskoða hina almennu stefnu í húsnæðismálum og samræma hana betur byggðasjónarmiðum, ef byggðastefna á ekki að vera orðin tóm. Í því sambandi mætti benda á, hversu íbúðabyggingar eru misjafnar milli kjördæma. Þetta kemur m. a. fram í lánveitingum til húsgjenginga frá Húsnæðismálastofnun ríkisins og Stofnlánadeild landbúnaðarins. Skv. upplýsingum, sem við flm. höfum aflað um þessi efni, eru lán á hvern íbúa í Vestfjarðakjördæmi nærri þrisvar sinnum lægri en í Reykjavík og á Reykjanesi. Önnur byggðasvæði, sem búa við mikinn byggðavanda vegna brottflutnings fólks, hafa einnig fengið tiltölulega lítið í sinn hlut. (Sjá nánar fskj. III.)

Til greina kemur m. a. að kanna eftirgreindar leiðir til þess að samræma stefnuna í húsnæðismálum æskilegum markmiðum byggðapróunar:

- 1) Sett verði ákvæði í lög, sem auðveldi húsgjendur á landsbyggðinni að fá lán og fyrirgreiðslu frá Húsnæðismálastofnun ríkisins.
- 2) Reglugerð um eindaga á lámsgögnum verði breytt þannig, að tryggt sé, að húsgjendur á landsbyggðinni eigi ekki örðugra vegna staðhátta að fullnægja þeim skilyrðum, sem hverju sinni eru sett.
- 3) Kerfi verkamannabústaða verði endurskoðað með það í huga að auðvelda þær byggingar á landsbyggðinni.
- 4) Kannað verði, hvort til greina komi, að sveitarfélög eða byggingarfélög á landsbyggðinni, sem byggja ákveðinn fjölda íbúða á ári og selja gegn lágri útborgun og skuldbinda sig til endurkaupa innan ákveðins árafjölda með byggingarvísitöluláagi á framlag eiganda, fái sérstaka fyrirgreiðslu frá Húsnæðismálastofnuninni.
- 5) Sett verði ákvæði um sérstaka fyrirgreiðslu til handa aðila á landsbyggðinni, sem byggja vilja húsnæði til útleigu.

6. Byggðasjóður.

Með tillögugrein nr. 6 er átt við, að Byggðasjóður veiti ekki almenn stofnlán, svo sem nú hefur tíðkast, einkanlega til skipa, en aðrir stofnlánasjóðir annist slíka

starfsemi, og jafnframt er átt við, að sérreglur þurfi að gilda um lánveitingar til þeirra byggðasvæða, sem standa höllustum fæti, en þar er um að ræða Vestfirði, Norðurland og Austurland. Á öðrum svæðum landsins getur að sjálfsögðu verið um byggðavanda að ræða, og verður þá auðvitað að taka tillit til þess við breytingu laganna, og einnig verður útlánastefna sjóðsins að miðast við það. Markmið Byggðasjóðs er að stuðla að eðlilegri þróun byggðar í landinu með því að lána til atvinnufyrirtækja og fjármagna byggðaaætlanir. Það liggur í augum uppi, að það er utan verkahringis slíks sjóðs að annast almenn stofnlán á landsvisu, sem veitt eru án byggðapróunarmarkmiða. Jafnaugljóst er, að sjóðurinn gegnir bezt hlutverki sínu, sé honum skýrt mörkuð sú starfsregla að sinna sérstaklega þeim landshlutum, sem eiga við mestan byggðavanda að etja.

Í þessu sambandi er rétt að benda á, að koma þyrfti á stórauðnu samstarfi fjárfestingarlánasjóða í landinu, þ. á m. Byggðasjóðs. Þetta samstarf ætti að ná til útlánastefnu sjóðanna, en ekki sízt til ýmiss konar upplýsingaþjónustu og fyrirgreiðslu vegna afgreiðslu lána o. s. frv. Einnig kæmi mjög til greina, að sjóðirnir aðstoðuðu fyrirtæki, sem standa höllum fæti, með að útvega sér aðstoð við bókhald og stjórnun fyrirtækjanna, en þeim þáttum er oft á tíðum ábótavant, ekki sízt á landsbyggðinni. Um afgreiðslu lána ættu stofnlánasjóðirnir að hafa samstarf við banka og sparisjóði á landsbyggðinni, en að því er varðar aðstoð við bókhald og stjórnun, kæmi mjög til álita, að Byggðasjóður hefði samstarf við landshlutasamtökin.

7. Fjáröflun til Byggðasjóðs.

Í tillöugreininni er lagt til, að fjáröflun til Byggðasjóðs verði aukin verulega eða því sem næst um helming. Um þörfina er ónauðsynlegt að fjölyrða. Fjárveitingar til sjóðsins úr ríkissjóði voru nýlega hækkðar töluvert, en mikill hluti ráðstöfunarfjármagns sjóðsins hefur verið bundinn í stofnlánunum til fiskiskipa, sem mörg hver eru veitt án allra byggðasjónarmiða, þannig að raunveruleg geta sjóðsins til þess að sinna sérstöku hlutverki sínu er allt of lítil, nema til komi efling hans.

8. Samstarf fyrirtækja á landsbyggðinni.

Í tillöugreininni er lagt til, að komið verði á samstarfi fyrirtækja á landsbyggðinni í flutningamálum, innflutnings- og solumálum. Rétt er að leggja áherzlu á, að slíkt verður auðvitað að gera í nánú samráði við viðkomandi aðila, t. d. með aðstoð landshlutasamtaka sveitarfélaga. Að því er varðar flutningamálin vísast til sérstakrar þingsályktunartillögu, sem Matthías Bjarnason og fleiri flytja.

Að því er varðar sölu- og markaðsmál fyrirtækja á landsbyggðinni, er átt við, að ráðuneytið kanni kosti þess, að Útflutningsmiðstöð iðnaðarins og Sölustofnun lagmetisiðnaðarins annist sérstakar markaðsathuganir fyrir starfandi fyrirtæki á landsbyggðinni og sér í lagi fyrirtæki, sem þar er í athugun að koma á fót. Jafnframt er átt við, að ráðuneytið kanni, hvort tiltækt sé að koma á samstarfi fyrirtækja á landsbyggðinni um sölustarf á innanlandsmarkaði, og þá höfð í huga starfræksla söluskrifstofu í Reykjavík.

Hér er um mál að ræða, sem er meiri þröskuldur í vegi eðlilegrar uppbyggingar atvinnulífs í hinum ýmsu landshlutum en flesta grunar. Þekking á solumálum og raunar almennri stjórnun fyrirtækja er víða bágborin, og af augljósum ástæðum er skortur á slíkri þekkingu meiri á landsbyggðinni en höfuðborgarsvæðinu. Hér er um alþjóðlegt fyrirbrigði að ræða, sem finna verður lausn á, ef takast á að efla atvinnulíf úti um land. Um þetta segir svo í skýrslu Efnahagsstofnunarinnar vegna Norðurlandsáætlunar (Atvinnumál á Norðurlandi, ágúst 1969): „Þekking á atvinnurekstri, bæði að því er varðar stjórnun og tæknilega uppbyggingu, er grundvallarskilyrði fyrir því, að aukið framtak leiði til varanlegs vaxtar í atvinnulífinu. Í 53 tilvikum af 65, þar sem fyrirtæki urðu gjaldþrota, sem Byggðasjóður Noregs (Distriktenes

utbyggingsfond) hafði lánað til, var meginástæðan talin vera „vöntun á stjórnunar- og fagþekkingu og skortur á viðskiptahæfileikum“. Í ritgerð, sem nýlega var gerð um hliðstæð efni hér á landi (Herbert Haraldsson viðskfr., Frjáls verzlun, 4. tbl. 1968), kemur fram hliðstæð niðurstaða og þess einnig getið þar, að um 90% af gjaldþrotum í Bandaríkjunum stafi af þessum ástæðum.

Enn fremur segir í framangreindri skýrslu Efnahagsstofnunarinnar: „Það er reynsla erlendra þjóða, að nauðsynlega þekkingu skorti einmitt mest á atvinnurekstri á þeim byggðasvæðum, sem búa við einhæft atvinnulíf og brottflutning fólks. Þess gætir að sjálfsögðu einnig hér á landi. Einnig er miklu örðugra fyrir atvinnurekendur að fá nauðsynlega þjónustu af margvíslegu tagi úti um land heldur en í höfuðborginni og næsta nágrenni hennar. Má þar til nefna bókhaldsaðstoð, ráðleggingar um hagræðingu, gerð rekstraráætlana, auglýsingar, markaðsathuganir o. s. frv. Þetta er þeim mun hagalegra, þar sem heimaframtakið skiptir mestu máli úti um land og reynsla í uppbyggingu og rekstri flyzt því síður að með stofnun fyrirtækjanna sjálfra. Örvun framtaks til atvinnurekstrar án beinna ráðstafana til leiðbeininga um stjórnun og rekstur heilbrigðrar atvinnustarfsemi getur því hæglega leitt til ófarnaðar og beinnar sóunar á fjármagni án nokkurs árangurs til atvinnuauka.“

9. Almenn atvinnumálafestefna.

Þótt margvíslegar félagslegar aðstæður séu mikilvægar orsakir byggðaröskunar, má ekki gleyma því, að sú þróun atvinnulífsins, sem felst í því, að frumframleiðslugreinar taka sífellt til sín minna hlutfall mannaflans vegna framleiðniaukningar og tækniframfara, en úrvinnslu- og þjónustugreinar veita nú bróðurparti atvinnufólks vinnu, hefur afgerandi áhrif á þróun byggðarinnar. Til glöggvunar á því, hvað hér hafa orðið stórkostlegar breytingar, má minna á, hvernig atvinnuskiptingin var árið 1910 annars vegar og 1970 hins vegar:

	1910	1970
	%	%
Frumframleiðsla	63.0	18.8
Úrvinnsla	16.6	45.8
Þjónustugreinar	20.4	35.4

Þegar haft er í huga, að höfuðatvinnuvegir strjálbýlisins eru frumframleiðsla, landbúnaður og fiskveiðar, svo og úrvinnsla, sem tengd er þessum hefðbundnu þjargræðisvegum, er ljóst, að hvetja verður með tiltækum ráðum til sérstaks vaxtar almenns iðnaðar og þjónustugreina á landsbyggðinni, ef ná á þeim markmiðum, um byggðaðróun, sem hagkvæmust eru þjóðinni. Þetta er þeim mun þýðingarmeira, ef þess er gætt, hversu margt sérmenntað fólk mun leita sér atvinnu á þessum áratug. (Fleiri Íslendingar með fjölbættari menntun verða tvítugir á þessum áratug en nokkru sinni fyrr, eða 40 000 manns, sbr. kaflann hér að framan, þar sem rætt er um þáttaskilin í byggðaðróun landsins.)

Í tillögugrein 9 er bent á nokkrar ráðstafanir til eflingar þessara þátta atvinnulífs á landsbyggðinni (staflíðir a til d), og skal hér gerð nánari grein fyrir þessum tillögum:

a) Iðnþróunaráætlun.

Nauðsyn þess að taka tillit til byggðaðróunar við gerð þeirrar iðnþróunaráætlunar, sem nú er unnið að, er svo augljós, að hér er óþarft að fjölyrða um það nánar, sbr. einnig um mikilvægi staðarvals stórfyrirtækja í staflíð c.

b) Raforkuvinnsla og dreifing.

Tillögugreinin þarfnast ekki rökstuðnings. Rétt er þó að undirstrika, að næg örugg og ódýr orka er forsenda fyrir staðarvali sumra stórfyrirtækja á landsbyggðinni, sbr. hin miklu áhrif á byggðaðróun, sem slíkt veldur (staflíður c).

c) Staðarval stórfyrirtækja.

Fæsta grunar, hversu mikil áhrif staðarval stórfyrirtækja getur haft á byggðapróun. Hér á landi hafa einungis farið fram lauslegar athuganir á þessum þætti byggðamálanna, en erlendis hafa farið fram slíkar rannsóknir, sem hafa almennt gildi og við gætum m. a. lært af. Sem dæmi má nefna, að farið hafa fram raunrannsóknir á því í Noregi, hver heildaráhrif það hefur á mismunandi stór byggðarlög, ef stórfyrirtæki er þar valinn staður. Niðurstaða þessara athugana er birt í skýrslu Byggðasjóðs Noregs, Ringvirkinger af ny storindustri, Paul Olav Berg, Oslo 1965.

Í þessu sambandi er rétt að vekja athygli á tvennu, sem þessi skýrsla leiddi í ljós. Í fyrsta lagi var þar sýnt fram á, að staðarval stórfyrirtækis, sem sýndist hagkvæmt séð eingöngu frá sjónarhóli rekstrar þess sjálfs, gæti verið óhagkvæmt frá bæjarðyrum þjóðarheildarinnar. Hér er að sjálfsögðu átt við, að taka þurfi byggðasjónarmið í viðum skilningi með í reikninginn, ef meta á hagkvæmasta staðarval fyrirtækis fyrir þjóðarbúskapinn í heild. Í annan stað er sýnt fram á í skýrslunni, að því öflugra byggðarlag sem fyrir er, þar sem viðkomandi fyrirtæki er valinn staður, þeim mun meiri verða heildaráhrif af staðarvalinu á vöxt byggðarlagsins og viðgang. Orðrétt segir: „Fyrirtæki með 1000 manna starfslíði, sem valinn er staður í 20 000 manna byggð, hefur í för með sér meiri vöxt þjónustu og iðnaðar til neyzlu innan byggðarlagsins heldur en vera mundi, ef fyrirtækinu væri valinn staður í 5000 manna byggðarlagi“ ... Þá segir í skýrslunni, að þessi niðurstaða hafi almennt gildi, í hvaða landshluta eða landi sem er.

Eins og áður segir, hafa farið fram lauslegar athuganir á því hér á landi, hversu mikil áhrif staðarval stórfyrirtækja gæti haft á byggðapróun. Þetta er m. a. gert í skýrslu Atvinnuálagnefndar Norðurlands, sem fylgdi erindi nefndarinnar um könnun á skilyrðum og þörf orkufrekrar stóriðju á Norðurlandi (júlí 1969), og einnig í skýrslu nefndar, sem skipuð var af fyrrv. iðnaðarráðherra og Swiss Aluminium um athugun á hugsanlegri álbræðslu á Norðurlandi (Project Study, Reykjavík Zurich Marz 1972). Hér verður skýrt í örstuttu máli frá því, hver meginniðurstaða framangreindra skýrslna var, að því er varðar áhrif staðarvals stórfyrirtækis á íslenska byggðapróun.

Gengið er út frá þeim forsendum, að fyrir dyrum stæði að velja stórfyrirtæki stað á landinu, sem hefði í þjónustu sinni 400 manna starfslíð. Við hagstæðustu skilyrði, sem eru augljóslega við Eyjafjörð, sem er fjölmennasta byggðarlag utan Reykjavíkursvæðisins, mætti búast við, að þær tekjur, sem streymdu inn í byggðina vegna fyrirtækisins, beindust að nokkru leyti að iðnaði og þjónustu innan hennar, og því mætti búast við um 600 manna viðbótarstarfslíði, m. a. vegna þeirrar eftirspurnar í öðrum fyrirtækjum í byggðarlaginu og næsta nágrenni þess. Þetta hefði í för með sér, að 1000 ný atvinnutækifæri hefðu skapast í byggðarlaginu, þegar öll áhrif staðarvalsins væru komin fram. Samkvæmt því gæti íbúafjölgun numið 3000—4000 manns, þegar reiknað er með meðalfjölskyldustærð. Ef þessu fyrirtæki yrði á hinn bóginn valinn staður á höfuðborgarsvæðinu, yki það aðdráttarafl þess fram yfir það, sem áður var. Þennan þátt er örðugra að áætla í mannfjöldatölum, en mjög varlega áætlað gæti þetta haft í för með sér, að 1000—2000 manns flyttust af allri landsbyggðinni til höfuðborgarsvæðisins. Niðurstaðan er því sú, að búast megi við, að staðarval stórfyrirtækis, sem hefði framangreindan fjölda starfsfólks, gæti valdið búsetuvali allt að 6000 manns í landinu. Hér er um mjög háa tölu að ræða hlutfallslega, sbr. mat Norðurlandsáætlunar á byggðavandanum í mannfjöldatölum, sem áður er vikið að (sjá fskj. I). Á það skal bent, að auðvitað yrðu áhrif staðarvals slíks fyrirtækis veruleg, þótt því yrði valinn staður annars staðar á landsbyggðinni, þar sem skilyrði eru hagstæð, þótt áhrifin á byggða-

þróun séu mest í framangreindu dæmi vegna þeirra lögmála, sem Paul Olav Berg bendir á í skýrslu sinni.

Það gefur auga leið, að búsetuval svo margra — og þótt færri væru — hefur augljóslega mikil efnahagsleg og félagsleg áhrif fyrir þjóðarbúið í heild. Þessi áhrif þarf að meta, þegar slíku fyrirtæki er valinn staður. Á þetta er lögð áherzla í framangreindri skýrslu norska Byggðasjóðsins og jafnframt, að annars geti staðarvalið verið rangt frá sjónarhóli þjóðarheildarinnar, þótt það sé hagkvæmt fyrir viðkomandi fyrirtæki. Hér skal bent í örstuttu máli á nokkur þessara félagslegu og efnahagslegu áhrifa, sem meta þarf við staðarval stórfyrirtækja hér á landi:

Á höfuðborgarsvæðinu ykist þrýstingur á opinberar framkvæmdir, t. d. í samgöngumálum, umhverfismálum svo og húsbýggingum og á fleiri sviðum. Verkefnum á borð við hraðbrautargerð yfir Kópavogsháls mundi fjölga verulega vegna þess þéttbýlisstigs, sem höfuðborgarsvæðið hefur þegar náð. Þessi hraðstækkun þéttbýlisins er þjóðfélaginu dýr og félagslega óhagkvæm, enda algjörlega óþörf við núverandi aðstæður, sbr. athgr. fyrr í þessari greinargerð.

Á landsbyggðinni hefði myndun vaxtarsvæðis eða svæða eftirfarandi áhrif: Þjónusta við allt atvinnulíf yrði fjölþættari og betri, nýting auðlinda og mannvirkja hagkvæmari, félagsleg þjónusta og skilyrði til menntunar mundu batna o. s. frv. Með bættum samgöngum við nágrannahéruð hefði þetta veruleg velferðaráhrif þar einnig, auk beinna hagvaxtaráhrifa. Slíkum árangri yrði ekki náð á höfuðborgarsvæðinu, þar sem þjónusta er þar eins fjölþætt fyrir og unnt er að búast við.

Það skal skýrt tekið fram, að framangreindar niðurstöður um bein mannfjöldapróunaráhrif af staðarvali stórfyrirtækis hér á landi eru byggðar á reynslu frá Noregi, en ekki nema að litlu leyti á innlendum rannsóknum. Við frekari athugun gæti því komið í ljós, að þær væru ekki nákvæmar. En hitt má ljóst vera, að þær mættu vera meira en lítið ónákvæmar, til þess að þeim sé ekki gefandi gaumur. Því er brýn nauðsyn á að halda áfram slíkum athugunum og framkvæma innlendar rannsóknir í þessu efni, eftir því sem kostur er. Hafa verður ríkt í huga í þessu sambandi, að menn freistast til þess að einblína á þann aukakostnað, sem viðkomandi fyrirtæki hefði af staðarvali á landsbyggðinni, af þeim einföldu ástæðum, að auðveldara er að telja hann fram í krónum og aurum en þjóðfélagslegan ávinning. Þessi ávinningur er ekki ósvipaður því að meta gildi menntunar til verðs. Hér verður því að meira eða minna leyti að taka pólitískar ákvarðanir, en þær geta stuðzt við frekari hlutlægar rannsóknir en til þessa hafa verið framkvæmdar hér á landi. Því verður ekki lögð of rík áherzla á að gera slíkar rannsóknir og einnig að ákvarðanir í þessum efnum þarf að taka frá byggðapólitískum sjónarhóli. Í því sambandi er rétt að hafa í huga, að komist menn að þeirri niðurstöðu, að tiltölulega lítill hluti af aukningu fólks í opinberri þjónustu taki sér búsetu á landsbyggðinni vegna erfiðleika á því að koma þar á fót eða flytja þangað opinberar stofnanir, þá þarf þjóðfélagið að gera eitthvað til mótvægis, t. d. velja stórfyrirtækjum stað á landsbyggðinni, þótt það kosti í byrjun verulegt fjármagn, svo fremi sem menn meina eitthvað með byggðastefnutali.

Ónauðsynlegt er að ræða hér margvíslegar leiðir, sem ríkisvaldið hefur yfir að ráða hverju sinni, sem valdið geta úrslitum um staðarval stórfyrirtækja. Þar má t. d. minna á skattaívilnanir o. fl. Ríkisvaldið hefur því í hendi sér að fá fram það staðarval, sem bezt er bæði fyrir fyrirtækið og þjóðarheildina.

d) **Iðnaðarhúsnæði (Industrial Estates, Industrivekstanlegg).**

Á Bretlandseyjum hefur um áratugaskeið verið byggt með opinberu framtaki staðlað iðnaðarhúsnæði til útleigu fyrir iðnrekendur, Industrial Estates. Til þess hafa verið valdir staðir, sem iðnaðarráðuneytið (Board of Trade) eða

skozka byggðastofnunin (Highlands and Islands Development Board) hafa valið til þess að efla sem iðnaðarkjarna. Viða er um að ræða heil hverfi, sem byggð eru og fjármögnuð af hinu opinbera, en leigð fjölmörgum iðnrekendum. Mörg sveitarfélög byggja iðnaðarhúsnæði í minni stíl þar í landi, sem nefnd eru „Advance Factories“, þ. e. a. s. fyrirframgerðar verksmiðjur, en þær eru byggðar án þess, að leigjendur séu fyrir hendi, en eru þá til taks til að bjóða iðnrekendum, sem taka skyndiákvörðun um flutninga, t. d. frá London.

Norðmenn hafa kynnt sér rækilega þetta kerfi Breta, og liggja fyrir ítarlegar skýrslur um það, sem skýra frá mjög jákvæðri afstöðu þeirra, enda ákváðu þeir að taka þetta mál upp hjá sér til áhrifa á byggðapróun. Þeir stofnuðu ríkishlutafélag, A/S Statens industrivekstanlegg (skammstafað SIVA), en það hefur það hlutverk að byggja staðlað iðnaðarhúsnæði til útleigu í Noregi. Þegar er hafin bygging á fimm stöðum, sem sérstaklega eru valdir með tilliti til æskilegrar iðnþróunar. Í Noregi er um algjörlega sjálfstætt ríkishlutafélag að ræða eins og í Bretlandi, en þessir aðilar vinna í nánú samstarfi við aðra, sem hafa byggðamál á sinni könnu, t. d. vinnur SIVA með Distriktenes utbyggingsfond, sem raunar lánar oft þeim iðnrekendum til vélakaupa, sem reka fyrirtæki sín í umræddu iðnleiguhúsnæði.

Í skýrslu Norðurlandsáætlunar, Atvinnumál á Norðurlandi (Efnahagsstofnunin, ágúst 1969), var lagt til, að hafin yrði hér á landi bygging iðnaðarhúsnæðis til útleigu eða endursölu á landsbyggðinni til reynslu. Gert var ráð fyrir því í skýrslunni, að Atvinnujöfnunarsjóður beitti sér fyrir samstarfi við þau sveitarfélög, sem teldu þessa leið athyglisverða til eflingar atvinnulífs á viðkomandi stað. Þar sem hugmyndin er fyrst og fremst sú, að um framleiðslu iðnað (manufacturing) sé að ræða, sem hefur meginmarkað sinn utan viðkomandi byggðarlags, en slíkur atvinnurekstur hefur mest óbein áhrif á vöxt viðkomandi staðar, þá var horfið að því ráði að byrja á slíkum byggingum á Akureyri. Teknar voru upp viðræður milli Atvinnujöfnunarsjóðs og Atvinnumálanefndar Akureyrar í umboði bæjarstjórnar. Viðræður þessar náðu því stigi, að Atvinnumálanefnd Akureyrar gerði tillögur um, hvernig standa ætti að þessum framkvæmdum. Tillögur þessar voru að meginefni þannig:

- a) Myndað skyldi hlutafélag, sem væri öllum opið, en með þátttöku Atvinnujöfnunarsjóðs og bæjarsjóðs.
- b) Hlutafé yrði 10% byggingarkostnaðar.
- c) Gefa skyldi væntanlegum iðnrekendum kost á að festa kaup á þeim fermetrafjöldi húsnæðis, sem hver og einn teldi sig þurfa, með 10% útborgun af byggingarkostnaði.
- d) 80% byggingarkostnaðar yrði fjármagnað með sérstökum lánnum úr Atvinnujöfnunarsjóði, sem miðist við, að greiðslubyrði á ári yrði hófleg, einkum fyrstu árin.

Hér er um ólík form að ræða á framkvæmd sömu hugmyndarinnar og á sér stað í Noregi og Bretlandi. En af frekari framkvæmdum hefur ekki orðið og málið legið óbætt hjá garði sínum síðan nokkru fyrir stjórnarskipti.

Meginkostur hugmyndanna um byggingu slíks iðnaðarhúsnæðis eru, að með þeim hætti getur hið opinbera með markvissum hætti haft áhrif á eflingu iðnaðar á fyrirframákveðnum stöðum. Einnig er um ávinning að ræða fyrir viðkomandi iðnrekendum, sem oftast eru hver og einn með tiltölulega lítil fyrirtæki. Með þessu fyrirkomulagi geta þeir komið við margháttæðri samvinnu, t. d. um bókhald, skrifstofuaðstöðu o. s. frv. Þá er ólíkt hagstæðara að koma slíkum byggingum fyrir í myndarlegum hverfum heldur en smærri húsum eða skúrum, sem oft vill verða, að tekin séu undir smáfyrirtæki. Til frekari glöggvunar á hugmyndinni um byggingu iðnaðarhúsnæðis á landsbyggðinni eru birtar í fskj. IV tillögur og greinargerð úr skýrslunni Atvinnumál á Norðurlandi. Þar er hug-

takið nefnt „iðngarðar“. Hér er horfið að því ráði að nota almenna orðið **iðnaðarhúsnæði** til aðgreiningar frá iðngörðum í Reykjavík, en þeir eru af augljósum ástæðum ekki byggðir með hliðsjón af byggðaþróun.

e) **Staðarval ríkisstofnana.**

Alkunna er, að ríkisstofnunum fjölgar afar ört og fjölgun starfsfólks hjá hverri stofnun þaðan af meir. Liggur í augum uppi, að fjölgun þessa mannafla á einum stað í landinu að mestu leyti hefur djúpstæð áhrif á byggðaþróun landsins, ef ekkert er að gert. Allur þessi mannafla er á launum hjá skattgreiðendum í öllu landinu, hvar sem þeir búa. Íbúar landsbyggðarinnar standa því að hluta undir umfangsmiklum atvinnurekstri á höfuðborgarsvæðinu. Á það er einnig að líta, að tekjur þessara ríkisstarfsmanna beinast að kaupum á vörum og margvislegri þjónustu á höfuðborgarsvæðinu, og því eru ríkisstofnanir á Reykjavíkarsvæðinu miklu þýðingarmeiri þáttur í eflingu atvinnulífsins þar og aukinni fjölbreytni þess en menn gætu ætlað án nánari athugunar. Samkvæmt almennum lögmálum um margfeldiáhrif tekna er ekki ólíklegt, að ný 50 manna ríkisstofnun í Reykjavík hafi í för með sér 100-150 starfsmanna aukningu, varlega áætlað, í öðrum atvinnugreinum vegna þeirrar eftirspurnar, sem tekjur ríkisstarfsmannanna skapa. Slík ríkisstofnun stendur því beint og óbeint undir tekjuöflun 150-200 starfsmanna eða 700-800 manns að meðtöldum fjölskyldum. Þótt þetta töludæmi sé að sjálfsögðu ekki nákvæmt, sýnir það ljóslega, hver lögmál eru hér að verki og á hvern hátt útpensla ríkisbáknsins í Reykjavík flytur bæði atgervi og fjármagn frá landsbyggðinni til höfuðborgarsvæðisins.

Því er á hinn bóginn ekki að neita, að ýmsir örðugleikar eru á flutningi ýmissa ríkisstofnana frá höfuðborginni. Einkum gildir þetta um þær stofnanir, sem þurfa að hafa náð samstarf við aðrar í daglegum rekstri. Eins og kunnugt er, starfar nú stjórnskipuð nefnd að tillögugerð um staðarval ríkisstofnana á landsbyggðinni. Hún mun að sjálfsögðu gera grein fyrir ávinningi og örðugleikum við slíkt staðarval, jafnframt því sem hún leggur tillögur sínar fram. Hér er því ekki ástæða til að fjölyrða um þetta atriði. Leggja verður þó áherzlu á, að nefndin hraði störfum og leggi fram tillögur sínar. Komist hún að þeirri niðurstöðu, að erfiðleikar séu á stórátaki í þessu efni, þá undirstrikar það, sem hér hefur verið sagt að framan um eðli útpenslu miðstjórnarstofnana ríkisins, að grípa verður til annarra mótvægisáðgerða, svo sem staðarvals stóriðjufyrirtækja, ef ekki á verulega að halla á landsbyggðina af þessum ástæðum.

Nágrannaþjóðir okkar hafa nýlega ákveðið að gera stórátök í því að flytja ríkisstofnanir frá höfuðborgum sínum. Rétt er að vekja athygli þingheims og þjóðarinnar á aðgerðum Svía og Norðmanna í þessu efni. Í Svíþjóð hefur þingið þegar samþykkt að flytja 51 stofnun með samtals 11 350 manna starfsliði frá Stokkhólmi í tveimur áföngum fyrir 1980. Meginregla laganna varðandi starfsfólk er sú, að starfsliðið er skuldbundið til þess að flytjast með viðkomandi stofnun, en fær margháttuð friðindi vegna flutninganna og getur í undantekningartilvikum fengið hliðstæð störf í Stokkhólmi áfram, ef sérstaklega stendur á. Meðalkostnaður vegna flutnings er áætlaður 130 000 sænskar kr. á hvern starfsmann, og árlegur rekstrarkostnaður er áætlaður hækka um 5000 sænskar kr. á ársgrundvelli.

Í Noregi hefur nefnd nýlega skilað álit um stofnanaflutning. Hún lagði til, að 20 stofnanir yrðu fluttar frá Osló. Á Stórþinginu 1966-'67 voru afgreidd lög um flutning 10 ríkisstofnana, og hefur það nú skipað fastanefnd, sem á að velja ríkisstofnunum stað. Að tillögu hennar hafa 3 stofnanir í viðbót verið fluttar frá Osló.

Til frekari glöggvunar fer hér á eftir skrá yfir nokkrar stofnanir, sem ætlunin er að flytja frá Stokkhólmi skv. framangreindum lögum fyrir 1980: Konunglega tæknistofnunin, Stjórnarsýslu- og félagsmálaskólinn, Bókavarða-

skóli, Skógræktarskólinn, Raunvísindastofnun byggingariðnaðarins, Fasteignamatsstofnun ríkisins, Veðurstofan, Flugmálastjórn, hluti Hagstofunnar, embætti búnaðarmála- og skógræktarstjóra, hluti Tryggingastofnunar ríkisins, Siglingamálastofnunin, Jarðfræðistofnunin, Bifreiðaskráningarstofnunin, Löggingastofnunin, Landmælingastofnunin o. m. fl.

Skrá yfir fylgiskjöl:

- I. Horfur um mannfjöldapróun og atvinnuskiptingu til 1985. (Úr skýrslu Efnahagsstofnunarinnar: Mannfjöldapróun og almenn byggðastefna á Norðurlandi, ágúst 1969.)
- II. Mannaflinn í árslok 1969-1985 (aldursskipting). Efnahagsstofnunin.
- III. Lánveitingar og framlög til íbúðarhúsabygginga árin 1971 og 1972. (Skipting lána Stofnlánadeildar landbúnaðarins og Húsnaðismálastofnunar ríkisins á íbúa í hverju kjördæmi.)
- IV. Iðngarðar. (Úr skýrslu Efnahagsstofnunarinnar: Atvinnumál á Norðurlandi, ágúst 1969.)
- V. Mannfjöldinn á einstökum byggðasvæðum frá 1. 12. 1960 til 1. 12. 1970. (Úr greinargerð um atvinnumál á Reykjanesi, Hagfræðideild Reykjavíkurborgar, des. 1971.)
- VI. Skipting mannfjölunar á landinu 1966-1970. (Sama heimild.)
- VII. Atvinnuskipting á Reykjavík/Reykjanesvæðinu og landsbyggðinni 1963, 1967 og 1968. (Sama heimild.)

Fylgiskjal I.

HORFUR UM MANNFJÖLDAÞRÓUN OG ATVINNUSKIPTINGU TIL 1985.

(Úr skýrslu Efnahagsstofnunarinnar: Mannfjöldapróun og almenn byggðastefna á Norðurlandi, ágúst 1969.)

1. Horfur um þróun mannfjölda og atvinnumannafla á öllu landinu til 1985.

Á næstu tveimur áratugum má gera ráð fyrir, að þjóðinni fjölgi hlutfallslega hægar en verið hefur um, skeið. Ástæðan fyrir þessu er, að frjósemi hefur farið hlutfallslega lækkandi, þannig að færri börn fæðast á 1000 konur í hverjum aldursflokki en verið hefur. Búzt er við, að þessi þróun haldi áfram. Á hinn bóginn mun þjóðinni að sjálfsögðu fjölga mun meira í beinum mannfjöldatölum heldur en tvo síðustu áratugin. Samkvæmt áætlun Efnahagsstofnunarinnar má gera ráð fyrir, að fjölgunin milli markáranna 1965 og 1985 verði 81 400 manns, eða 42%. Á tveimur næstu áratugum á undan (1945—1965) varð fjölgunin hins vegar 63 400, eða 48.6%. Þótt fjölgunin verði því hlutfallslega hægari næstu tvo áratugin, er gert ráð fyrir 18 000 einstaklinga aukningu fram yfir fjölgun árabilsins 1945—1965.

Atvinnumannaflinn mun vaxa um nálægt 34 000 manns tímabilið 1965—1985, eða um 45%, samanborið við nálægt 22 000 1945—1965, eða 40%. Þátttaka mannaflans í hinum ýmsu atvinnugreinum — atvinnuskiptingin — mun einnig breytast bæði beint og hlutfallslega. Koma þar til þau þróunarlögmál, sem valdið hafa breytingum á atvinnuskiptingunni undanfarna áratugi. Búast má við, að um það bil 19 000 manns þurfi að fá atvinnu í úrvinnslugreinum og 15 500 í þjónustugreinum á tímabilinu 1965—1985, ef gert er ráð fyrir, að fólki fækki lítilsháttar í frumframleiðslu, eins og líkur henda til, og enn fremur, að skipting milli úrvinnslu- og þjónustugreina breytist á hliðstæðan hátt og reynslan hefur orðið í þeim löndum Vestur-Evrópu, sem bjuggu við svipaða atvinnuskiptingu fyrir nokkrum árum og nú er hér á landi. Samtals þurfa úrvinnslu- og þjónustugreinar að veita nálægt 34 500 manns vinnu 1985 í viðbót við það, sem þær gerðu 1965, eða 57% fleira fólki. Þessar

horfur um þróun mannfjölda og atvinnumannaflla, og þá ekki síður fyrirsjáanlegar breytingar atvinnuskiptingar, hafa að sjálfsögðu grundvallarþýðingu fyrir mótun atvinnumálastefnu, hvort sem er fyrir landið í heild eða fyrir einstök byggðasvæði.

Hér fer á eftir yfirlit um fjölgunarhorfur og skiptingu atvinnumannaflla milli markáranna 1965 og 1985. Byggist það á athugun, sem Efnahagsstofnunin hefur unnið.

	Atvinnumannaffi í landinu		Aukning 1965—1985	
	Mannaffi 1965	Mannaffi 1985	Mannaflla- aukning	%
	(1)	(2)	(2—1)	(3)
1. Frumframleiðsla .	14 500	14 000	÷ 500	÷ 3.4%
2. Úrvinnsla	36 850	55 850	+ 19 000	+ 51.6%
3. Þjónusta	23 650	39 150	+ 15 500	+ 65.5%
Samtals	75 000	109 000	34 000	+ 45.0%

	Hlutfallsleg skipting atvinnumannaflla í landinu Þróunarhorfur		
	% 1965 (1)	% 1985 (2)	Frávik (2—1)
1. Frumframleiðsla	19.3	12.9	÷ 6.4
2. Úrvinnsla	49.2	51.3	+ 2.1
3. Þjónusta	31.5	35.9	+ 4.4
	100.0	100.0	0

2. Skipting landsins í byggðasvæði.

Ekki er unnt að gera áætlanir um þróun mannfjölda í tilteknum landshluta án þess að taka tillit til, hver áhrif sú þróun hefur í öðrum landshlutum. Enda þótt þessi skýrsla fjalli um Norðurland, hefur því sá kostur verið valinn að gera áætlun um mannfjöldaþróun í öllum landshlutum. Í þessu skyni hefur landinu verið skipt í 6 byggðasvæði. Með byggðasvæði er þá átt við landshluta, þar sem íbúarnir sækja, eða gætu sótt, verulegan hluta sérhæfðrar þjónustu til eins meginþjónustukjarna innan svæðisins. Hvert byggðasvæði getur síðan skipzt í tvær eða fleiri byggðir.

Áðurnefnd byggðasvæði ná yfir eftirtalin sveitarfélög og sýslur:

- Reykjavíkur- og Reykjanessvæði: Reykjavík, Hafnarfjörður, Keflavík, Gullbringu- og Kjósarsýsla.
- Vesturlandssvæði: Mýra- og Borgarfjarðarsýslur, Akranes, Snæfellsnes-, Dala- og Austur-Barðastrandarsýslur.
- Vestfjarðasvæði: Vestur-Barðastrandarsýsla, Ísafjörður og Ísafjarðarsýslur.
- Norðurlandssvæði: Stranda-, Húnavatns-, Skagafjarðar- og Eyjafjarðarsýslur, Akureyri, Sauðárkrókur, Siglufjörður, Ólafsfjörður, Húsavík og Þingeyjarsýslur ásamt Skeggjastaða- og Vopnafjarðarhreppum í N.-Múlasýslu.
- Austurlandssvæði: Seyðisfjörður, Neskaupstaður, Norður-Múlasýsla, fyrir utan Skeggjastaða- og Vopnafjarðarhreppa, Suður-Múlasýsla og Austur-Skaftafellsýsla.
- Suðurlandssvæði: Vestur-Skaftafellssýsla, Vestmannaeyjar, Rangárvalla- og Árnessýslur.

3. Áhrif fólksflutninga á þróun mannfjölda og atvinnumannaflla byggðasvæða 1965—1985.

Mjög örðugt er að segja um það, hver áhrif fólksflutningar milli byggðasvæða muni hafa á mannfjöldaþróun hvers svæðis næstu tvo áratugin. Þetta er meðal

annars komið undir almenntri efnahagsþróun landsins og breytingum árferðis, auk þess sem gera verður ráð fyrir, að sú stefna, sem fylgt er í byggðamálum, og framkvæmd hennar geti hér valdið nokkru um.

Til þess að glöggva sig betur á því, hver þróunin gæti orðið í þessum efnunum, verða hér á eftir settar fram tvær hugmyndir um þróun fólksflutninga milli byggðasvæða. Fyrri hugmyndin (I) gerir ráð fyrir því, að flutningar þróist með sama hætti og þeir gerðu á árunum 1960—1965. Þetta felur það í sér, að fólki mundi fjölga mun minna á öllum byggðasvæðum utan Reykjavíkur- og Reykjanessvæðisins en verða mundi, ef engir fólksflutningar ættu sér stað. Á Vesturlandi mundi fjölgunin verða 10% minni en án fólksflutninga, 30% minni á Austurlandssvæði og Suðurlandi, 55% minni á Norðurlandssvæði, en 95% minni á Vestfjarðasvæðinu. Síðari hugmyndin (II) fæli aftur á móti í sér, að mjög drægi úr fólksflutningum til Reykjavíkur- og Reykjanessvæðisins, þannig að þessir flutningar jafngiltu einungis 10% þeirrar fjölgunar, sem átt hefði sér stað á hverju svæði án fólksflutninga. Þetta hefði mikil áhrif á mannfjöldapróun allra byggðasvæðanna nema Vesturlands, þar sem fólksflutningar þaðan voru hvort eð er ekki meiri en þetta árin 1960—1965.

Fjölgun á Reykjavíkur- og Reykjanessvæðinu frá 1965—1985 yrði 62 300 manns samkvæmt hugmynd I. Á öllum öðrum byggðasvæðum yrði fjölgunin 19 100. Á Reykjavíkur- og Reykjanessvæðinu mundi þannig fjölga um rúmlega 3 fyrir hvern 1 annars staðar á landinu. Til samanburðar má geta þess, að síðustu tuttugu ár (1945—1965) fjölgaði um 53 500 manns á þessu svæði. Fjölgunin næstu tvo áratugi í höfuðborginni sjálfri og næsta nágrenni hennar yrði þó sennilega hærri en ofangreindar tölur gefa til kynna vegna tiltölulega hægari fjölgunar í Keflavík og nágrenni en áður. Samkvæmt þessu mætti gera ráð fyrir nálega 10 000 manna meiri beinni fjölgun í höfuðborginni og næsta nágrenni hennar en á s. l. 20 árum. Þetta svarar til þess, að hær á borð við Kópavog byggðist við höfuðborgina umfram þá beinu fjölgun, sem varð milli árana 1945 og 1965.

Þessi þróun hefði í för með sér þær kröfur til atvinnuveganna á Reykjavíkur- og Reykjanessvæðinu, að veita þyrfti þar 60% fleira starfsfólki vinnu árið 1985 en 1965, þ. e. 26 000 manns, ef allir aldursflokkar flyttust jafnt, auk verulegra þrýstingsáhrifa í húsnæðismálum og opinberum framkvæmdum. Hins vegar mundi atvinnumannafliinn einungis aukast um 8 000, eða 26%. á öðrum byggðasvæðum í landinu með tilheyrandi hægfara þróun þeirra að öðru leyti. Slík þróun mundi síðan leiða til enn þá örari aukningar á Reykjavíkur- og Reykjanessvæðinu eftir 1985 og enn meiri stöðnunar á öðrum byggðasvæðum.

Niðurstaðan, sem lýst var hér að framan, fékkst með því að miða við flutningsþróun árunum 1960—1965. Væri hins vegar miðað við reynslu áratugsins 1950—1960, þegar fólksflutningar voru enn örari, mundi fólksfjölgun í höfuðborginni og næsta nágrenni verða nálægt 18 000 manns fram yfir þá beinu aukningu, sem varð á árunum 1945—1965, í stað 10 000 manns samkvæmt hugmynd I.

Myndin verður allt önnur, ef gengið er út frá þeim forsendum, að einungis 10% af eðlilegri fjölgun á hverju byggðasvæði flytjist til Reykjavíkur- og Reykjanessvæðisins (hugmynd II). Fjölgunin þar yrði þá 51 200 manns, en 30 200 manns á öðrum byggðasvæðum. Aukning atvinnumannaflians mundi, miðað við sömu forsendur, skiptast þannig, að hún yrði 21 400 í Reykjavík og á Reykjanesi, sem jafngildir 49% aukningu þar, og 12 600 á öðrum byggðasvæðum, sem er nálægt 41% aukning. Þessar forsendur hefðu m. ö. o. í för með sér svipaða mannfjöldapróun í beinum mannfjöldatölum á Reykjavíkur- og Reykjanessvæðinu og verið hefur síðustu tuttugu ár, en miklu örari vöxt annarra byggðasvæða en áður, bæði hlutfallslega og í beinum mannfjölda.

Þessar forsendur hafa það í för með sér, að 11 100 manns yrðu áfram búsettir á byggðasvæðum utan Reykjavíkur og Reykjaness, sem annars flyttust þangað frá þessum svæðum. Flestir yrðu eftir á fjölmennasta svæðinu, Norðurlandi, eða 5 900 manns. Þar næst yrðu flestir á Vestfjarðasvæðinu, 3 000, en þaðan hafa flutn-

ingar verið hlutfallslega örastir áður. Á Austurlandi og Suðurlandi hafa þessar breyttu forsendur minni áhrif, vegna þess að flutningar þaðan hafa áður verið minni, og engin áhrif á Vesturlandi, þaðan sem flutningar voru mjög litlir árin 1960—1965.

Hér fer í eftir nánara yfirlit um áðurnefndar tvær hugmyndir um mannfjöldaþróunina. Hugmynd I er, eins og áður segir, byggð á flutningsreynslu árunna 1960—1965 og hugmynd II á þeirri forsendu, að brott frá byggðasvæðunum utan Reykjavíkur og Reykjaness flytjist ekki meira en 10% af aukningu fólksfjölgunar.

Fólksfjölgun byggðasvæðanna 1965—1985.

Hugmynd I

	Áætluð fjölgun án flutn.	Áhrif flutn. % af aukn.	Flutn. fjöldi	Fjölgun eftir áhrif flutn.	Mannfj. 1985 eftir áhrif flutn.
1. Reykjavík og Reykjanes	47 852	+ 31%	+ 14 490	62 342	173 129
2. Vesturland	5 858	÷ 10%	÷ 585	5 273	18 821
3. Vestfirðir	3 542	÷ 95%	÷ 3 365	177	8 635
4. Norðurland	13 143	÷ 55%	÷ 7 229	5 914	39 868
5. Austurland	4 056	÷ 30%	÷ 1 217	2 839	12 905
6. Suðurland	6 979	÷ 30%	÷ 2 094	4 885	21 996
	81 430	-	0	81 430	275 354

Hugmynd II

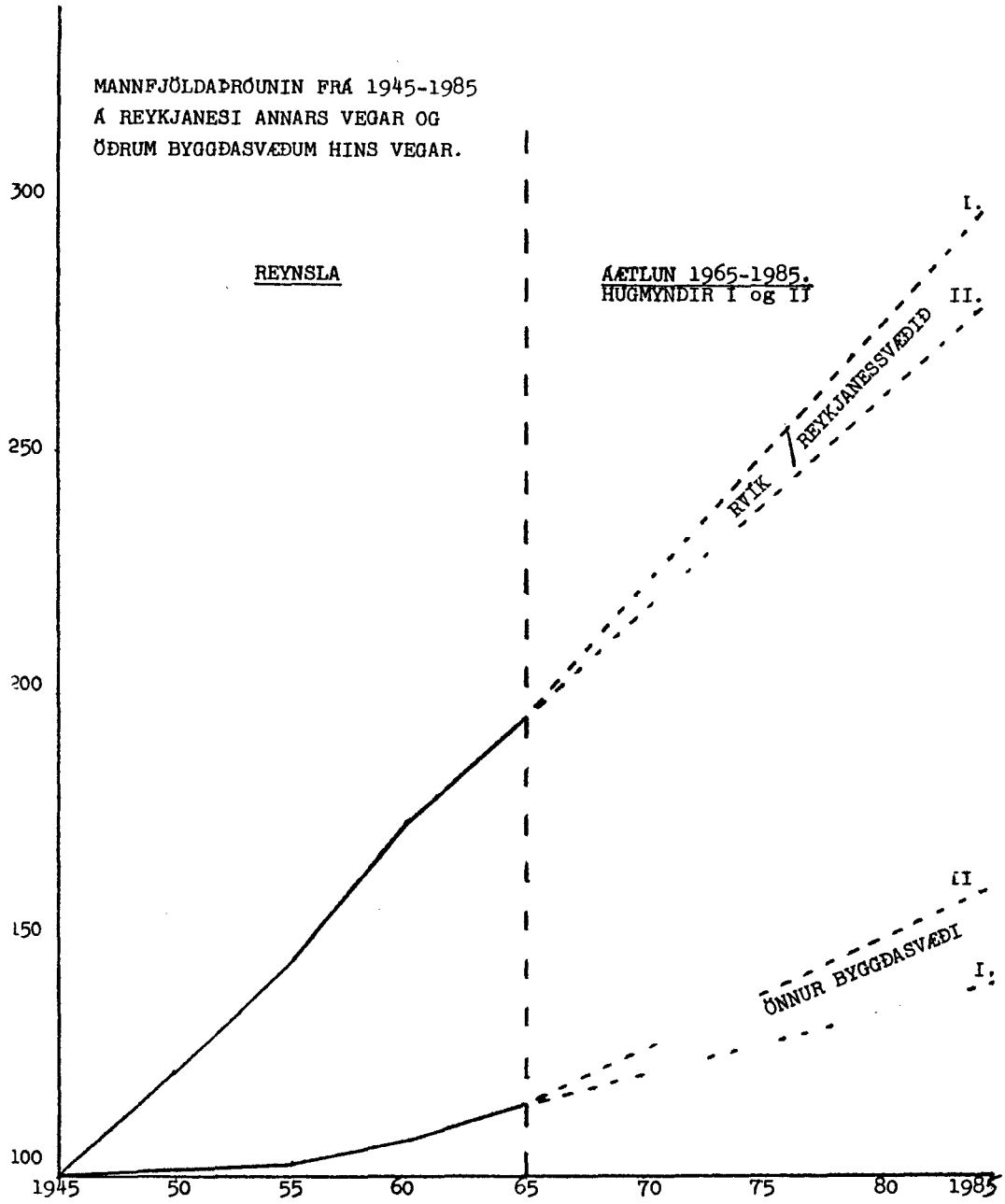
	Áætluð fjölgun án flutn.	Áhrif flutn. % af aukn.	Flutn. fjöldi	Fjölgun eftir áhrif flutn.	Mannfj. 1985 eftir áhrif flutn.	Frávik í fjölgun II—I
1. Reykjavík og Reykjanes	47 852	+ 7%	+ 3 558	51 209	161 996	÷ 11 133
2. Vesturland	5 858	÷ 10%	÷ 585	5 273	18 821	0
3. Vestfirðir	3 542	÷ 10%	÷ 354	3 188	11 646	+ 3 011
4. Norðurland	13 143	÷ 10%	÷ 1 314	11 829	45 783	+ 5 915
5. Austurland	4 056	÷ 10%	÷ 406	3 650	13 716	+ 811
6. Suðurland	6 979	÷ 10%	÷ 698	6 281	23 392	+ 1 396
	81 430	-	0	81 430	275 354	0

Þróun atvinnumannafllans milli byggðasvæða 1965—1985 eftir hugmynd I og II um fólksfjölgunina verður sú, sem fram kemur í eftirfarandi yfirliti. Skipting 1965 er áætluð hliðstæð skiptingu vinnuvikna það ár.

Þróun atvinnumannafllans 1965—1985 eftir svæðum.

	Mannafi 1965 (1)	Aukn. skv. hugm. I (2)	Mannafi skv. hugm. I 1985 (3)	Aukn. skv. hugm. II (4)	Mannafi skv. hugm. II 1985 (5)	Frávik aukn. eftir I og II (4÷2)
Reykjavík og Reykjanes	44 500	25 600	70 100	20 800	65 300	÷ 4 800
Vesturland	4 900	2 400	7 300	2 400	7 300	0
Vestfirðir	3 000	50	3 050	1 350	4 350	+ 1 300
Norðurland	11 800	3 000	14 800	5 400	17 200	+ 2 400
Austurland	3 900	1 250	5 150	1 550	5 450	+ 300
Suðurland	6 900	1 700	8 600	2 500	9 400	+ 800
	75 000	34 000	109 000	34 000	109 000	0

MANNFJÖLDÞRÓUNIN FRÁ 1945-1985
Á REYKJANESI ANNARS VEGAR OG
ÖÐRUM BYGGÐASVÆÐUM HINS VEGAR.

Fylgiskjal II.

Mannaflinn í árslok 1969—1985.

Karlar:	Fjöldi á starfsaldri				Alls 15—69	Atvinnufólk					Alls karlar og konur 15—69	
	15—19	20—24	25—49	50—69		15—19 60%	20—24 90%	25—49 97%	50—69 95%	Karlar 15—69		Konur 15—69
1969	10 293	8 835	29 372	15 036	63 536	6 176	7 952	28 491	14 284	56 903	22 590	79 493
1970	10 523	9 110	30 000	15 306	64 939	6 314	8 199	29 100	14 541	58 154	23 128	81 282
1971	10 753	9 385	30 628	15 578	66 344	6 452	8 446	29 709	14 799	59 407	23 667	83 074
1972	10 983	9 660	31 256	15 849	67 748	6 590	8 694	30 318	15 056	60 658	24 206	84 864
1973	11 213	9 935	31 884	16 120	69 152	6 728	8 941	30 927	15 314	61 911	24 745	86 656
1974	11 444	10 210	32 509	16 400	70 563	6 866	9 189	31 534	15 580	63 169	25 284	88 453
1975	11 490	10 439	33 342	16 669	71 940	6 894	9 395	32 342	15 835	64 466	25 760	90 226
1976	11 536	10 667	34 175	16 937	73 315	6 922	9 600	33 150	16 090	65 762	26 238	92 000
1977	11 581	10 895	35 007	17 204	74 687	6 949	9 805	33 957	16 344	67 056	26 715	93 771
1978	11 627	11 123	35 838	17 473	76 061	6 976	10 011	34 763	16 599	68 349	27 191	95 540
1979	11 676	11 352	36 668	17 746	77 442	7 006	10 217	35 568	16 859	69 650	27 668	97 318
1980	11 577	11 398	37 695	17 988	78 658	6 946	10 258	36 564	17 089	70 857	27 998	98 855
1981	11 477	11 444	38 723	18 226	79 870	6 886	10 300	37 561	17 315	72 062	28 327	100 389
1982	11 487	11 488	39 748	18 465	81 188	6 892	10 339	38 556	17 542	73 312	28 657	101 986
1983	11 278	11 534	40 773	18 706	82 291	6 767	10 381	30 550	17 771	74 469	28 983	103 452
1984	11 108	11 583	41 800	18 948	83 439	6 665	10 425	40 546	18 001	75 637	29 264	104 901
1985	10 914	11 484	42 929	19 054	84 381	6 548	10 336	41 641	18 101	76 626	29 513	106 139

Konur:	Fjöldi á starfsaldri				Alls 15—69	Atvinnufólk					Alls karlar og konur 15—69	
	15—19	20—24	25—49	50—69		15—19 60%	20—24 45%	25—49 30%	50—69 30%	Konur 15—69		Karlar 15—69
1969	9 629	8 208	28 325	15 403	61 565	5 777	3 694	8 498	4 621	22 590	56 903	79 493
1970	9 885	8 486	28 898	15 697	62 966	5 931	3 819	8 669	4 709	23 128	58 154	81 282
1971	10 141	8 764	29 471	15 991	64 367	6 085	3 944	8 841	4 797	23 667	59 407	83 074
1972	10 397	9 042	30 044	16 285	65 768	6 238	4 069	9 013	4 886	24 206	60 658	84 864
1973	10 653	9 320	30 617	16 579	67 169	6 392	4 194	9 185	4 974	24 745	61 911	86 656
1974	10 908	9 600	31 190	16 872	68 570	6 545	4 320	9 357	5 062	25 284	63 169	88 453
1975	10 979	9 855	31 994	17 133	69 961	6 587	4 435	9 598	5 140	25 760	64 466	90 226
1976	11 050	10 111	32 796	17 396	71 353	6 630	4 550	9 839	5 219	26 238	65 762	92 000
1977	11 121	10 366	33 601	17 657	72 745	6 673	4 665	10 080	5 297	26 715	67 056	93 771
1978	11 192	10 621	34 403	17 919	74 135	6 715	4 779	10 321	5 376	27 191	68 349	95 540
1979	11 263	10 875	35 207	18 180	75 525	6 758	4 894	10 562	5 454	27 668	69 650	97 318
1980	11 140	10 946	36 205	18 419	76 710	6 684	4 926	10 862	5 526	27 998	70 857	98 855
1981	11 016	11 017	37 203	18 660	77 896	6 610	4 958	11 161	5 598	28 327	72 062	100 389
1982	10 892	11 088	38 202	18 902	79 084	6 535	4 990	11 461	5 671	28 657	73 329	101 986
1983	10 768	11 158	39 198	19 141	80 265	6 461	5 021	11 759	5 742	28 983	74 469	103 452
1984	10 563	11 229	40 196	19 380	81 368	6 338	5 053	12 059	5 814	29 264	75 637	104 901
1985	10 442	11 107	41 323	19 511	82 383	6 265	4 998	12 397	5 853	29 513	76 626	106 139

Fylgiskjal III.

Lánveitingar og framlög til íbúðarhúsaþbygginga árin 1971 og 1972. (Upphæðir í þús. kr.)

	Lán Húsnæðismála- stofnunar		Lán og framlög Stofnlánadeildar		Samtals árin		Mannfj.	Samtals lán pr.	
	1971	1972	1971	1972	1971	1972	1/12/1972	íbúa í	krónum
Kjördæmi:									
Reykjavík	426 412	488 272	-	-	426 412	488 272	83 913	5 082	5 819
Reykjaneskjördæmi	190 864	257 210	1 762	2 770	192 626	259 980	40 877	4 712	6 360
Vesturlandskjördæmi	20 180	25 795	7 143	11 082	27 323	36 877	13 361	2 045	2 760
Vestfjarðakjördæmi	15 645	16 522	2 589	3 893	18 234	20 415	9 903	1 841	2 061
Norðurland vestra ..	20 310	27 750	5 059	7 291	25 369	35 041	9 847	2 576	3 559
Norðurland eystra ..	87 029	89 435	10 656	17 715	97 685	107 150	22 709	4 302	4 718
Austurland	27 475	33 040	4 230	7 757	31 705	40 797	11 428	2 774	3 570
Suðurland	30 240	70 370	16 693	16 820	46 933	87 190	18 314	2 563	4 761
Samtals	818 155	1 008 394	48 132	67 328	866 287	1 075 722	210 352	4 118	5 114

Mannfjöldatölur 1/12 1972 eru bráðabirgðatölur frá Hagstofu Íslands.

Fylgiskjal IV.

IÐNGARÐAR

(Úr skýrslu Efnahagsstofnunarinnar: Atvinnumál á Norðurlandi, ágúst 1969.)

Lagt er til, að Atvinnuþjófnumarsjóður beiti sér með sérstökum hætti fyrir byggingu iðngarða til áhrifa á staðsetningu fyrirtækja á Norðurlandi. Með hugtakinu iðngarðar er hér átt við staðlað og hagkvæmt iðnaðarhúsnæði, sem auðvelt er að skipta í misstórar byggingaeiningar og byggt er með félagsframtaki til útleigu eða endursölu fyrir einstaka iðnrekendur. Einnig er átt við byggingarlóðir á afmörkuðum svæðum, sem sveitarfélög láta iðnrekendum í té og undir kostnaðarverði með ofangreint markmið í huga.

Markmiðið með iðngarðabyggingum er tvíþætt, að byggja hagkvæmt og ódýrt iðnaðarhúsnæði og um leið að hafa áhrif á atvinnu- og byggðapróun. Þessi aðferð hefur verið reynd talsvert erlendis, en í nokkuð mismunandi formi. Með tilliti til þeirra aðstæðna, sem eru ríkjandi hér á landi, einkum þess, að þeir staðir, þar sem bygging iðngarða kemur til greina, eru tiltölulega fámennir, er lagt til, að Atvinnuþjófnumarsjóður taki beinan þátt í myndun byggingarfélaganna, sem byggja húsnæðið og reki það, þar sem það er ekki selt. Auk þess er gert ráð fyrir, að sveitarfélög séu beinir aðilar að byggingarfélagunum, svo og að þau séu opin einstaklingum og félagsamtökum. Með þessu móti gætu iðnrekendur haft eðlileg áhrif á stjórn félaganna, ef þeir óska þess, og einnig þau samtök, sem láta sig varða atvinnuþróun staðarins. Nauðsyn er á að undirbúa almennar reglur um iðngarðabyggingar í ofangreindu skyni, sem stjórn Atvinnuþjófnumarsjóðs setti, en staðfestar yrðu af iðnaðarmálaráðuneytinu. Um aðild Atvinnuþjófnumarsjóðs að byggingarfélagunum eru engin ákvæði í lögum, og þarf því að koma til lagabreyting um sjóðinn frá Alþingi, ef stjórn sjóðsins samþykkir þennan hátt á starfsemi hans til áhrifa á atvinnu- og byggðapróun í landinu.

Gerð hafa verið drög að áætlun um iðngarða, sem yrðu ódýrir í byggingu og auðvelt að skipta niður í misstórar einingar. Niðurstaða þessarar áætlunar um byggingargerð var sú, að hver eining yrði 6×26 m eða 120 ferm. í vinnusal og 36 ferm. í skrifstofu, snyrtingar og kaffistofu. Hver aðili gæti tekið 2, 3, 4 eða fleiri einingar. Iðnrekendum gæfist þá kostur á eftirfarandi húsrými:

Möguleiki A, 2 einingar	240 ferm. vinnusalur
	+ 72 ferm. skrifst. o. fl.
Samtals	312 ferm.
Möguleiki B, 3 einingar	360 ferm. vinnusalur
	+ 108 ferm. skrifst. o. fl.
Samtals	468 ferm.
Möguleiki C, 4 einingar	480 ferm. vinnusalur
	+ 144 ferm. skrifst. o. fl.
Samtals	624 ferm.

Talið er, að fimm einingar séu lágmarksbyrjunaráfangi, þ. e. 1090 ferm. að flatarmáli, en 5250 rúmm. að rúmmáli. Byggingarkostnaður slíks áfanga er áætlaður 1750 kr. á rúmmetra og leiga á fermetra 70 kr. á mánuði, miðað við, að 10% á ári fáiast í vexti og afborganir.

Fyrst í stað er lagt til, að iðngarðar verði byggðir eingöngu á Akureyri, en þegar reynsla hefur fengizt af því formi og tilhögun, sem ákveðið verður að hafa í þessu efni, verði einnig byggðir iðngarðar í þeim sveitarfélögum á Norðurlandi, þar sem nógur vilji og framtak er fyrir hendi til þess að reka arðvænleg iðnfyrirtæki. Í því sambandi má benda sérstaklega á Blönduós, Húsavík og Sauðárkrók. Eðlilegt er þó að beita þessari hugmynd um iðngarðabyggingar að fenginni reynslu hvarvetna þar, sem nægilega traust áform koma fram um arðbæran atvinnurekstur í nægilegum mæli, þannig að um hæfilega stóra lágmarksáfanga sé að ræða. Bygging staðlaðs iðnaðarhúsnæðis er því aðeins skynsamleg og framkvæmanleg, að fyrir liggja hverju sinni raunhæf áform um atvinnurekstur, sem hefur óskað eftir lágmarkshúsrými, sem hagkvæmt þykir að byggja með þessum hætti. Samningar um húsrými til handa einstakra leigjenda eða endurkaupenda þurfa því að fylgja umsókn til Atvinnuöfnunarsjóðs um fyrirgreiðslu og leyfi til byggingar hvers áfanga, svo að tryggt verði, að húsnæðið verði nýtt strax að byggingu lokinni, að um arðbæran iðnrekstur sé að ræða og að húsnæðisþörfin sé næg til þess, að lágmarksáfangi verði byggður. Af þessum sökum kemur bygging iðngarða einnig helzt til greina í byggðarlögum, sem eru tiltölega fjölmenn og vel til þess fallin, að almennur iðnaður geti þróast þar. Þetta er önnur röksemd fyrir því að hefjast fyrst handa á Akureyri.

Erlendis er bygging iðngarða fyrir tilstuðlan opinberra eða hálfopinberra aðila talin vera eitt áhrifaríkasta stjórnunartækið til þess að hafa áhrif á staðsetningu iðnaðarins og þar með atvinnuþróunina. Gildi aðgerðanna felst í því, að hægt er að bæta aðstæður til vaxtar á fyrir fram ákveðnum stöðum. Fjárfestingarþörf iðnrekenda sjálfra minnkar að mun. Þeir geta betur einbeitt fjármunum sínum að rekstrinum. Auk þess er leiga tiltölulega lág miðað við almennt markaðsverð slíkra bygginga. Hér á landi hefur verið efnt til iðngarðabygginga, en markmið þeirra framkvæmda, sem voru á vegum samtaka iðnrekenda, var að byggja með félagsframtaki ódýrt og hentugt húsnæði, sem auðveldara væri að fjármagna en dreifðar smábyggingar. Þeir eru ekki byggðir með byggðapróunarmarkmið í huga, enda staðsettir í Reykjavík. Byggð voru stöðluð hús á ákveðnu svæði, sem iðnrekendur endurkeyptu af sérstöku byggingarfélagi á kostnaðarverði. Þetta fyrirkomulag gaf góða raun, þrátt fyrir óhagstæð skilyrði, dýra lóð og kostnaðarsama grunna. Telja eigendur húsanna, að þetta fyrirkomulag hafi gert þeim kleift að eignast eigið húsnæði á viðráðanlegan hátt. Unnt er að styðjast að verulegu leyti við reynslu af þessum iðngarðabyggingum, þótt nauðsyn sé á formbreytingum byggingarfélaganna vegna aðildar Atvinnuöfnunarsjóðs og sveitarfélaga, svo og þeirrar ætlunar að leigja sum húsanna.

Verkefni þau, sem Atvinnuöfnunarsjóður þarf að leysa til þess að koma hugmynd um iðngarðabyggingar í framkvæmd til áhrifa á atvinnuþróunina á Norðurlandi, eru í stuttu máli sem hér segir:

- 1) Að ganga frá samningu almennra samþykktá um byggingarfélag iðngarða með það í huga, að starfsemi þeirra verði sem raunhæfast og öflugast stjórnunartæki til áhrifa á staðsetningu iðnaðarfyrirtækja á Norðurlandi.
- 2) Að láta gera staðlaðar vinnuteikningar og verklýsingar um slíkar byggingarframkvæmdir.
- 3) Að leita samvinnu við aðra fjárfestingarlánasjóði um fjármögnun slíkra iðngarðabygginga og semja reglur um útlán til þeirra.
- 4) Að setja sérstakar reglur um aðstoð til vélakaupa fyrir iðnrekendur, sem endurkaupa eða leigja húsnæði iðngarðanna.
- 5) Að leita samvinnu við sveitarfélög á Norðurlandi, í fyrstu Akureyri, um framkvæmd á stofnun byggingarféлага og könnun á eftirspurn eftir fyrirgreiðslu í þessu efni. Gert er ráð fyrir, að sveitarfélögin fái upplýsingar um áætlaðan kostnað húsnæðisins, fyrirgreiðslu fjárfestingarlánasjóða o. s. frv. Enn fremur, að þau kanni eftirspurn á þeim forsendum, beiti sér fyrir stofnun byggingarfélags á staðnum með þátttöku Atvinnuþrófunarsjóðs í samræmi við samþykktirnar og leggi fram ókeypis frágengnar lóðir, vatn og frárennsli sem hlutafé í byggingarfélagið.
- 6) Að leggja til við ríkisstjórnina, að lagt verði fram frumvarp á Alþingi um breytingu á lögum um Atvinnuþrófunarsjóð, þar sem honum sé heimilað að eiga hlutabréf í byggingarfélagum iðngarða í þeirri merkingu, sem hér er lögð í það hugtak.

TEIKNISTOFAN ÓÐINSTORGI

2. apríl 1969.

STÖÐLUÐ IÐNAÐARHÚS

(Greinargerð með framangreindum tillögum í skýrslu um Atvinnumál á Norðurlandi.)

Tilgangur.

Við fyrirkomulag húsanna hefur það sjónarmið verið ráðandi að byggja ódýr, stöðluð iðnaðarhús, sem auðvelt er að skipta niður í misstórar einingar, þannig að með hverjum vinnusal fylgi ákveðið húsnæði fyrir skrifstofu, kaffistofu starfsfólks og snyrtingar.

Við athugun á tillögum Iðngarða í Reykjavík hefur eftirfarandi komið í ljós: Hver eining er tiltölulega stór og skipting niður í litlar einingar með samtengdu skrifstofuhúsnæði er fremur erfið. Varðandi tillögur Iðngarða í Reykjavík þykir mér helzt koma til greina tilhögun nr. 4 (á blaði nr. 1), og ef því húsi yrði skipt niður í 4 einingar, verður minnsta eining 493 m² í vinnusal og 257 m² í skrifstofuhúsnæði eða samtals 750 m². Minnsta eining í mínum tillögum er aftur á móti 312 m², þannig að aðalmunur á tillögum Iðngarða Reykjavíkur og tillögunum, sem fylgja hér með, er sá, að hér er reiknað með mun minni rekstrareiningum.

Byggingargerð.

Aðalbitar hússins ganga þvert á það, og fæst þannig heppileg skipting niður í einingar. Hver eining er 6×26 m eða 120 m² í vinnusal og 36 m² í skrifstofu, kaffistofu og snyrtingar. Hver aðili gæti tekið 2, 3, 4 eða fleiri einingar. Á teikningum er sýndur möguleiki með 2 ein. merkt A og 3 ein. merkt B.

Möguleiki A er 2 einingar	=240 M ² í vinnusal + 72 M ² í skrifst. o. fl.
Samtals	312 M ²
Möguleiki B er 3 einingar	=360 M ² í vinnusal +108 M ² í skrifst. o. fl.
Samtals	468 M ²
Möguleiki C er 4 einingar	=480 M ² í vinnusal +144 M ² í skrifst. o. fl.
Samtals	624 M ²
o. s. frv.	

Möguleiki er að stækka hverja einingu með viðbyggingu við gaflana, fyrir þá aðila, sem eru staðsettir við gafla, eða þá að yfirtaka miðeiningu. — Öll efnisaðkoma er frá vöruportí, en aðkoma starfsmanna og viðskiptavina er frá hinni hliðinni. Lóðarstærð er 75×75 m². Lýsing er um hliðarglugga, og er því ekki þörf á dýrum þakgluggum. Lofthæð er valin 4.2 m + bitahæð, þannig að minnsta hæð er 4.75 m, og er því möguleiki að koma tvöföldu lofti í hluta vinnusalarins, ef þurfa þykir.

Varðandi hitun er reiknað með einni svartolíukyndistöð fyrir allt iðnaðarverfið og yrði stofnkostnaður við stöðina greiddur með tengigjöldum og reksturinn síðan greiddur eftir mæli í hverju húsi. Stórar svartolíukyndistöðvar geta orðið 30% ódýrari í rekstri en minni hráolíukyndingar.

Samanburður.

Gerð hefur verið tillaga með strengjasteypu og tillaga með límdum trébitum. Einnig er ætlunin að gera sams konar tillögu með stálgrindarhúsi. Verðmunur á tillögu með strengjasteypu og límdum trébitum er það lítill (sbr. kostnaðaráætlun), að það er innan við nákvæmni þessarar tillögu. — Strengjasteypuhúsið hefur eftirfarandi kosti fram yfir timburhúsið: Meira brunaöryggi, meira burðarmagn loftbita, þannig að auðveldlega má hengja krana eða taliur í loftbita, og meiri innlendir kostnaður. Timburhúsið hefur aftur á móti þann kost fram yfir strengjasteypuhúsið, að það er mun léttara og er því auðveldara og ódýrara í flutningum og uppsetningu. Einnig verður grunnurinn ódýrari, þar sem jarðvegur er gljúpur.

Lausleg lýsing á tillögum:

A. Strengjasteypuhús.

Í verðútreikningum er gert ráð fyrir Akureyri sem byggingarstað og að strengjasteypueiningarnar séu keyptar frá Strengjasteypunni á Akureyri. Grunnþýpi er reiknað 1.2 m. — Aðalbitar eru söðulbitar (SIB), 30 cm breiðir, 54 cm á hæð til enda og 120 cm á miðju. Á bitunum hvíla svo rifjaplötur (RP 24/120). Gaflar og milliveggir milli mismunandi fyrirtækja séu úr forspenntum veggplötum (SP 12/120). Stoðir og kantbitar séu einnig úr strengjasteypu (RB 30/54), þ. e. 30×54 cm. Á þök komi tvöfalt lag af asfaltþappa. Eins og áður segir er hús þetta að mestu byggt úr innlendum efnum.

B. Timburhús.

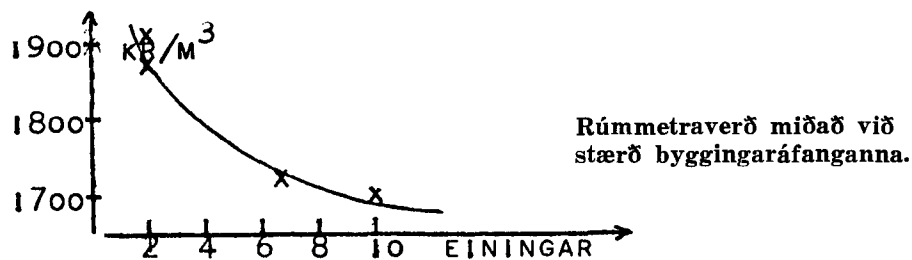
Í verðútreikningi er reiknað með Akureyri sem byggingarstað. Allir helztu burðarviðir eru úr límdum trébitum. Aðalbitar hússins (um helmingur timburmagnsins) yrðu innfluttir frá Finnlandi, stærð: 14 cm þykkir, hæð á endum 70 cm og á miðju

110 cm. Minni burðarviðir yrðu teknir frá nýrri verksmiðju, sem hugsað er að reisa á Ólafsfirði. Aðalstoðir yrðu 14×60 cm, gaflstoðir 9×30 cm og þverbönd í þaki yrðu 9×40 cm. Á þök komi timburklæðning með tveim lögum af pappa.

Lausleg kostnaðaráætlun fylgir hér á eftir, en samkvæmt henni mun strengjasteypuhúsið kosta 9 200 000 kr. eða 1750 kr/m^3 og timburhúsið 8 900 000 kr. eða 1700 kr/m^3 .

Stærð byggingareininga.

Minnsta mögulega byggingarstærð eru 2 einingar eða möguleiki A. Samkvæmt kostnaðaráætluninni hér á eftir er kostnaðurinn miðaður við 7 einingar 1750 kr/m^3 , en séu aðeins byggðar tvær einingar, verður byggingarkostnaðurinn nokkuð hærri eða ca. 2 800 000 kr. eða 1870 kr/m^3 miðað við strengjasteypu. Hagkvæmasta byggingarlengd er um 10 einingar, og lækkar þá rúmmetraverð niður í 1725 kr/m^3 . Ef byggð yrðu 2 eins eða fleiri hús, má reikna með $25\text{-}50 \text{ kr/m}^3$ lækkun.

Reykjavík, 2. apríl 1969.

Virðingarfyllst,
Vifill Oddsson, verkfr.

Fylgiskjal V.

Um mannfjöldann frá 1.12. 1960 til 1.12. 1970.

(Úr greinargerð um atvinnumál á Reykjanesi, Hagfræðideild Reykjavíkurborgar, des. 1971.)

	1960	1965	1970	Fjölgun alls	Hlutfallsleg fjölgun
Reykjanesvæði	98 078	110 829	119 591	21 513	21.9%
Vesturland	12 273	13 510	13 670	1 397	11.4%
Vestfirðir	8 342	8 438	8 273	69	0.8%
Norðurland	31 879	33 872	34 311	2 432	7.6%
Austurland	9 227	10 047	10 358	1 131	12.3%
Suðurland	15 881	17 062	18 047	2 166	13.6%
Landið í heild	175 680	193 758	204 250	28 570	16.3%

Um mannfjöldann frá 1.12. 1965 til 1.12. 1970.

	Bein fjölgun	Hlutfallsleg fjölgun	Hluttur í heildarfjölgun
Reykjanesvæði	8 762	7.9 %	83.5%
Vesturland	160	1.2 %	1.5%
Vestfirðir	÷ 165	÷ 2.0 %	÷ 1.6%
Norðurland	439	1.3 %	4.2%
Austurland	311	3.1 %	3.0%
Suðurland	985	6.2 %	9.4%
Landið í heild	10 492	5.42%	100.0%

Athugasemd:

Hér er reiknað með sama mannfjölda og birtar eru tölur um í ágústhefti Hag-
tíðinda 1966 og síðan. — Tölur fyrir 1970 eru bráðabirgðatölur og tölur ársins 1969
kunna einnig að vera ónákvæmar.

Fylgiskjal VI.

Um mannfjöldann frá 1.12. 1966 til 1.12. 1970. — Skipting fjölgunar á landinu.

(Úr greinargerð um atvinnumál á Reykjanesi, Hagfræðideild Reykjavíkurborgar, des. 1971.)

	1966	1967	1968	1969	1970	Fjölgun alls
Höfuðborgarsvæði	102 601	104 923	106 810	107 723	108 346	5 745
Suðurnes	10 147	10 122	10 257	10 392	10 492	345
Alls á Reykjanesvæði ..	112 748	115 045	117 067	118 115	118 838	6 090
Alls annars staðar	84 185	84 875	85 124	85 327	85 506	1 321
Alls á landinu öllu	196 933	199 920	202 191	203 442	204 344	7 411

Hluttur hvers svæðis í fjölguninni árin 1967 til 1970.

	1967	1968	1969	1970	Meðalhluttur
Höfuðborgarsvæði	77.7%	83.1%	73.0%	69.7%	77.5%
Suðurnes	0.8%	5.9%	10.8%	11.1%	4.7%
Alls á Reykjanesvæði ..	76.9%	89.0%	83.8%	80.8%	82.2%
Alls annars staðar	23.1%	11.0%	16.2%	19.2%	17.8%

Athugasemd:

Tölur fyrir árið 1970 eru bráðabirgðatölur og að nokkru leyti metnar, en sam-
kvæmt þeim búa rösklega 58 af hundraði landsmanna á Reykjanesvæðinu, — þar
af 53.0% á höfuðborgarsvæði, en um 5.1% á Suðurnesjum. — Kjalarnes- og Kjósar-
hreppum hefur hér verið sleppt, en sé litið á áratuginn frá 1.12. 1961 til 1.12. 1970 og
íbúar þessara hreppa taldir til Reykjanesvæðis, verður þróunin þessi:

	1961	1971	Fjölgun alls
Reykjanesvæði	98 417	119 591	21 174
Landið í heild	177 292	204 344	27 052

Um 78.0% fjölgunarinnar hefur orðið á Reykjanesvæði á síðasta áratug. —
Brottflyttir umfram aðflutta urðu um 4 350, þar af um 1 600 á síðasta ári samkvæmt
mati. Heildarfjölgun landsmanna á tímabilinu varð því um 31 400 manns. Þar af
flyttust um 14.0% úr landi (breytt skráning á Norðurlöndum?). Um 67.0% fjölg-
unar varð á höfuðborgarsvæði, en 19.0% fjölgunar utan svæðis.

Fylgiskjal VII.

Atvinnuskipting.

(Úr greinargerð um atvinnumál á Reykjanesi, Hagfræðideild Reykjavíkurborgar, des. 1971.)

	Reykjanes svæði			Útan svæðis			Landið í heild		
	1963	1967	1968	1963	1967	1968	1963	1967	1968
Frumvinnslugreinar ..	2 308	2 465	2 354	14 182	14 799	15 072	16 516	17 264	17 400
Úrvinnslugreinar	21 164	23 660	23 469	11 829	12 876	12 702	32 876	36 535	36 164
Þjónustugreinar	15 562	19 700	120 246	5 270	6 439	6 596	20 923	26 139	26 876
Mannár samtals	39 034	45 825	46 069	31 281	34 114	34 370	70 315	79 938	80 440

Hlutfallstölur.

	Reykjanes svæði			Útan svæðis			Landið í heild		
	1963	1967	1968	1963	1967	1968	1963	1967	1968
Frumvinnslugreinar ..	5.9%	5.4%	5.1%	45.3%	43.4%	43.9%	23.5%	21.7%	21.6%
Úrvinnslugreinar	54.2%	51.6%	51.0%	37.8%	37.7%	37.0%	46.8%	45.7%	45.0%
Þjónustugreinar	39.9%	43.0%	43.9%	16.9%	18.9%	19.1%	29.7%	32.6%	33.4%

Hlutfall manna í íbúatölu.

1963	1967	1968
37.6%	40.0%	39.8%